

De Rekenkamercommissie

Onderzoek ondersteuning verenigingssport

2013

De rkc onderzocht welke mogelijkheden voor subsidiëren de velen sportverenigingen in Zoetermeer hebben en hoe hier invulling aan wordt gegeven. Ook bekeek de rkc hoe de subsidie de contributie en toegankelijkheid van de verenigingen beïnvloedt.

Bladwijzeroverzicht

- 1 Aanbiedingsbrief
- 2 Nota van bevindingen_Rapport
- 3 Bestuurlijke nota
- 4 Bestuurlijke reactie

Aanbiedingsbrief

Aan

De raads- en commissieleden
cc. het college

Datum

15 oktober 2013

Van

E.J. Wallet-Boers

Onderwerp

Aanbieding rapport rekenkamercommissie
'Ondersteuning van verenigingssport in Zoetermeer'

Geachte raads- en commissieleden,

De rekenkamercommissie biedt u hierbij haar onderzoeksrapport "Ondersteuning van verenigingssport in Zoetermeer" aan.

Het onderzoek is uitgevoerd door het Mulier Instituut en heeft plaatsgevonden in de periode half april tot half juli 2013. Na afronding van het rapport heeft de rekenkamercommissie dit voor een bestuurlijke reactie voorgelegd aan het college. De rekenkamercommissie heeft de bestuurlijke reactie op 14 oktober ontvangen en u treft deze bijgaand aan.

De rekenkamercommissie dankt het college voor de snelle reactie. Zij is verheugd te zien dat het college voornemens is met de aanbevelingen aan de slag te gaan.

De rekenkamercommissie hoopt dat het voorliggende rapport een positieve impuls mag geven aan de dialoog over de ondersteuning van sport(verenigingen) in Zoetermeer.

De voorzitter van de rekenkamercommissie,

mr. W.R.J. van den Hende

Nota van bevindingen / Rapport

Ondersteuning van verenigingssport in Zoetermeer

David Romijn

Hugo van der Poel

Froukje Smits

Ondersteuning van verenigingssport in Zoetermeer

Een analyse van het gevoerde verenigingsondersteuningsbeleid in de sport

in opdracht van Rekenkamercommissie Zoetermeer

**David Romijn
Hugo van der Poel
Froukje Smits**

*© Mulier Instituut
Utrecht, september 2013*

*Mulier Instituut
sociaal-wetenschappelijk sportonderzoek*

*Postbus 85445
3508 AK Utrecht*

*t 020-7210220
e info@mulierinstituut.nl
i www.mulierinstituut.nl*

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	5
1.1	Aanleiding	5
1.2	Vraagstelling	5
1.3	Methode	5
1.4	Leeswijzer	6
2.	Sportbeleid Zoetermeer	7
2.1	Pijlers geoperationaliseerd	7
2.2	Verenigingsondersteuning	8
2.2.1	Inhoud	8
2.2.2	Criteria	10
2.3	Kengetallen sportaccommodaties Zoetermeer	13
2.4	Sportbegroting	16
3.	Gemeentelijke geldstromen	17
3.1	Directe kosten	17
3.2	Indirecte kosten	19
3.2.1	Accommodatiekosten	19
3.2.2	Accommodatieopbrengsten	20
3.2.3	Dekkingspercentages	21
3.3	Overzicht	24
4.	Particuliere geldstromen	25
4.1	Directe kosten	25
4.2	Aanvullende kosten	26
4.3	Overzicht	27
5.	Totale deelnamekosten	29
	Bijlage 1	31
	Bijlage 2	33

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Zoetermeer heeft een uitgebreid beleid op het gebied van sport, gericht op vergroting van de sportparticipatie. Verschillende vormen van subsidie en verenigingsondersteuning maken deel uit van het beleidsinstrumentarium. De Rekenkamercommissie wil graag weten of sprake is van een transparant ondersteuningsbeleid en hoe de ontvangen subsidie de contributie en toegankelijkheid van de verschillende verenigingen beïnvloedt.

1.2 Vraagstelling

Voorliggende rapportage beoogt op basis van ambtelijke stukken, gemeentelijke jaarrekeningen, interviews en verenigingsonderzoek de raad inzicht te verschaffen in de mate van effectiviteit en doelmatigheid van het gevoerde beleid. Om dit te bewerkstelligen is de volgende hoofdvraag geformuleerd.

Hoe worden de sportverenigingen in Zoetermeer gefaciliteerd door de gemeente, welke overwegingen liggen hieraan ten grondslag en hoe effectief en doelmatig is het verenigingsondersteuningsbeleid?

De centrale onderzoeksvraag is te verdelen in vijf deelvragen. De antwoorden op deze vragen vormen de kern van de conclusies en aanbevelingen.

- 1) *Wat zijn de doelstellingen van en belangrijkste beleidsinstrumenten voor het Zoetermeerse sportbeleid, en wat is hierbinnen de betekenis van de verenigingsondersteuning?*
- 2) *Hoe worden verenigingen in Zoetermeer gefaciliteerd door het gemeentelijk sportbeleid, zowel direct als indirect?*
- 3) *Welke verschillen zijn er in feitelijke (directe en indirecte) ondersteuning van (deelnemers aan) de verschillende typen/takken van sport in Zoetermeer, in het bijzonder in financieel opzicht?*
- 4) *Wat kan op basis van de uitkomsten op vragen 1 t/m 3 worden gezegd over de effectiviteit en doelmatigheid van het verenigingsondersteuningsbeleid in de gemeente Zoetermeer?*
- 5) *Welke informatie heeft de gemeenteraad van Zoetermeer nodig om het verenigingsondersteuningsbeleid te kunnen controleren en waar nodig of gewenst bij te sturen?*

1.3 Methode

Om tot beantwoording van de onderzoeksvragen te komen, zijn vier onderzoeksmethoden gehanteerd. Wij baseren ons op een literatuuronderzoek, interviews, secundaire analyse financiële gegevens en verenigingsonderzoek.

Literatuuronderzoek/desk research

Er is studie gemaakt van de beschikbare nota's, zoals de Kadernota Sport en bewegen 2009 – 2016, en de diverse (subsidie)regelingen, waarmee in Zoetermeer het sportbeleid wordt vormgegeven.

Interviews

Om een scherper zicht te krijgen op de vormgeving van en prioritering binnen het beleid, maar vooral op de wijze waarop naar verenigingen wordt gekeken en criteria en toetsingselementen worden toegepast, zijn twee interviews gehouden met in totaal drie ambtenaren die verantwoordelijk zijn voor de uitvoering van het beleid. Voor de beantwoording van vraag 5 is gesproken met drie raadsleden met sport in hun portefeuille.

Secundaire analyse financiële gegevens - berekening dekkingspercentages

Op basis van gemeentelijke jaarrekeningen is gekeken naar het percentage van de gemeentelijke kosten dat wordt gedekt door de inkomsten. Het aandeel van de kosten dat niet wordt gedekt door inkomsten kan dus beschreven worden als 'indirecte' ondersteuning. Dit gemeentelijke dekkingspercentage is met andere gemeenten vergeleken. Daarnaast zijn binnen de gemeente de dekkingspercentages per sporttak berekend, en onderling vergeleken. De benodigde gegevens zijn verstrekt door de gemeente Zoetermeer.

Verenigingsonderzoek

Voor twintig vormen van sport die aangeboden worden in Zoetermeer is per type/tak van sport nagegaan welke contributie wordt betaald door senior-, junior- en jeugdleden, en wat gemiddeld de overige kosten zijn die deelnemers voor de desbetreffende sport maken (kleding, spelmateriaal, leskosten, etc.). Deze sporten zijn geselecteerd op basis van aanwezigheid, diversiteit en toegankelijkheid binnen de gemeente Zoetermeer.

Deze gegevens zijn verzameld door zoveel als mogelijk data over contributiehogtes en overige kosten van verschillende sporten te achterhalen via websites van verenigingen en aanbieders van sportkleding en –attributen. Waar dat niet lukte zijn de data telefonisch verkregen.

1.4 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 beschrijft het sportbeleid van Zoetermeer op basis van gemeentelijke beleidsdocumenten en interviews met beleidsmakers en uitvoerders. In hoofdstuk 3 wordt ingegaan op de vraag in hoeverre de gemeentelijke geldstromen stroken met dit geformuleerde beleid. Hoofdstuk 4 brengt de particuliere kosten van de diverse sporten in kaart. In hoofdstuk 5 beantwoorden we de onderzoeksvragen op basis van de eerdere hoofdstukken.

2. Sportbeleid Zoetermeer

De gemeente Zoetermeer wil dat alle inwoners betrokken zijn bij sport. De kerntaak van sportorganisaties is de bevordering van sport en bewegen. Daarnaast maakt sport in de visie van het Zoetermeerse beleid ook onderdeel uit van een breed maatschappelijk veld. Het sportbeleid gaat daarom niet alleen uit van sport als doel, maar ook als middel.

In de gemeente Zoetermeer kent het sportbeleid vijf kerntaken. Deze kerntaken of ‘pijlers’ beschrijven de doelstellingen die de gemeente heeft ten aanzien van sport en bewegen in de periode 2009 - 2016.

1. Sportparticipatie omhoog
2. Sterkere sociale structuur
3. Gezonde, vitale sportverenigingen
4. Optimale infrastructuur
5. Sport en stadspromotie.

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de doelstellingen binnen deze pijlers van beleid en de mate waarin verenigingsondersteuning hier in past. Omdat de verenigingsondersteuning een centrale rol speelt in het sportbeleid van de gemeente Zoetermeer wordt vervolgens verder ingegaan op de inhoud van de ondersteuning. Daarnaast gaan we in op de gehanteerde criteria die voor eventuele ondersteuning worden gehanteerd. Hierbij zijn met name pijlers 3 en 4 van belang voor dit onderzoek omdat daar de directe en indirecte gemeentelijke bijdrage aan sport zit.

2.1 Pijlers geoperationaliseerd

Voor het concretiseren van de doelstellingen zijn in de nota Sport en Bewegen: *‘Mee(r) doen met sport’* de doelstellingen binnen de pijlers nader beschreven. Er is geredeneerd vanuit de vraag wat er bereikt moet zijn aan het einde van de beleidsperiode (2016).

Sportparticipatie omhoog

- Vasthouden van hoge sportparticipatie. In 2016 sport nog steeds 80% van de Zoetermeerse bevolking, ondanks de vergrijzing.
- Het verhogen van de sportdeelname van jongeren (<30jr), van 87% in 2008 naar 90% in 2016.
- Het verhogen van de sportdeelname van ouderen (>65jr), van 67% in 2008 naar 80% in 2016.
- Het in kaart brengen van de doelgroep chronisch zieken en mensen met een handicap en daarna voor deze doelgroep een verhoging van de sportdeelname realiseren in 2016 van 10% ten opzichte van de metingen in 2009/2010.

Sterkere sociale structuur

- Het stimuleren van samenwerking en afstemming per wijk tussen sportaanbieders, onderwijsinstellingen en buurt- en wijkorganisaties.
- In 2013 hebben drie Zoetermeerse wijken een buurtsportcoach.
- In 2016 bestaan in de wijken Meerzicht, Buytenwegh, Palenstein en Oosterheem twee goed lopende wijk sportverenigingen per wijk.

Gezonde, vitale sportverenigingen

- 25% van de Zoetermeerse sportverenigingen is in 2016 sterk genoeg om zich, naast de eigen leden, ook te richten op het onderwijs, de naschoolse opvang, de wijk en/of kwetsbare groepen.
- Zoetermeer beschikt in 2016 over 10 verenigingen die aan topsportbeleid en talentontwikkeling doen.
- In 2016 zijn in iedere wijk 3 sterke sportverenigingen actief.
- De wijk sportverenigingen in Meerzicht en Buytenwegh maken in 2016 onderdeel uit van het Integrale Kind Centrum (IKC).

Optimale infrastructuur

- Het aanbieden van kwalitatief hoogwaardige binnen- en buitensportaccommodaties, toegankelijk voor alle doelgroepen en gericht op multifunctioneel gebruik.
- Het aanbieden van voldoende laagdrempelige sport- en spelruimte op de scholen en in de wijken.

Sport en stadspromotie

- Het bevorderen van topsport en talentontwikkeling om de stad Zoetermeer te promoten en de inwoners van Zoetermeer aan te zetten tot meer sporten en bewegen.
- In 2016 staat Zoetermeer bekend als sport- en leisurestad.
- Er zijn jaarlijks 4 grote (inter)nationale topsportevenementen in de stad, die veel media-aandacht krijgen.

2.2 Verenigingsondersteuning

Om de doelstellingen te halen worden sportverenigingen in de gemeente Zoetermeer op allerlei manieren ondersteund. In de volgende paragraaf wordt inzichtelijk gemaakt waar verenigingsondersteuning uit kan bestaan en welke criteria daarbij geformuleerd zijn en gehanteerd worden.

2.2.1 Inhoud

Sportverenigingen worden op verschillende wijze gefaciliteerd om hun rol te kunnen vervullen. Er is daarbij redelijk intensief contact tussen gemeente en verenigingen. Belangrijk uitgangspunt is dat het initiatief bij de verenigingen ligt. Als verenigingen met een vraag of een behoefte bij de gemeente komen wordt die opgepakt en bekeken wat de gemeente voor deze vereniging kan betekenen.

De gemeente pakt problemen samen met verenigingen op, maar verenigingen worden ook gestimuleerd het onderling op te lossen.

Interactie

Door middel van het organiseren van bijeenkomsten en het inzetten van communicatiemiddelen ondersteunt de gemeente verenigingen bij het (elkaar) informeren, nemen van initiatieven en/of het oplossen van problemen. De gemeente Zoetermeer biedt verschillende mogelijkheden aan:

- Er worden door de gemeente ‘Sportcafés’ en verdiepingsbijeenkomsten georganiseerd met thema’s als de maatschappelijke stage, calamiteiten, Positief Coachen, sponsoring, best performances uit de regio, etc.
- Open overlegmomenten worden door de gemeente georganiseerd om onderlinge samenwerking tussen sportverenigingen te bewerkstelligen. Een recent voorbeeld dat aan bod kwamen tijdens de interviews was o.a. de ‘zwemprogrammering’, waarbij gemeente en zwemverenigingen tot een programma zijn gekomen waarbij er voor iedere doelgroep aanbod is. Er is tevens een besluit genomen om één van de drie zwembaden in beheer van de gemeente te verkopen aan een private partij om het bad te exploiteren. Zoetermeer telt meerdere zwemverenigingen, die elk een aantal zwembaden verspreid hebben over de verschillende baden. Door goed met elkaar te overleggen is niet één zwemvereniging specifiek getroffen. Daarbij heeft de gemeente in samenwerking met de verenigingen en de baden afspraken gemaakt om de uren eerlijk te verdelen. Daarbij is ook besloten dat als het pand verkocht wordt het aantal verenigingsuren behouden blijft, als onderdeel van de verkoopafpraak. Het is onderdeel van beleid om in dit soort gevallen aan de vereniging te denken, opdat deze haar activiteiten kan blijven uitvoeren.
- Sportverenigingen worden door de gemeente actief betrokken bij projecten en programma’s van de brede school, de wijk sportverenigingen, de Nationale Sportweek, schoolsporttoernooien etc.
- De gemeente verzorgt het up-to-date houden van de website van het sportloket. De loketgedachte lijkt goed te werken, vragen van verenigingen komen centraal binnen en kunnen snel afgehandeld worden. In 2011 bezochten 12.750 bezoekers de website. Voor oudere sportbeoefenaars is het huidige sportloket niet direct de meest klantvriendelijke oplossing. Het sportloket werkt nu vraaggericht, maar kan in de toekomst meer aanbodgericht worden ingericht. Het sportloket werkt samen met het Vrijwilligersinformatiepunt.
- In totaal is er in 2012 18,1 fte aan combinatiefunctionarissen beschikbaar in Zoetermeer. Iets meer dan de helft (9,3 fte) is werkzaam in de sport. Combinatiefunctionarissen spelen actief in op problemen bij verenigingen. Twee algemene combinatiefunctionarissen zijn beleidsmatig ingezet om verenigingen te ondersteunen, de overige zijn uitvoerend in de praktijk bij de sportverenigingen.
- Sportclubs kunnen (gezamenlijk) gebruik maken van een ‘Zoetermeerkracht’. Mensen die in de bijstand zitten kunnen tegen een vergoeding aan de slag bij een vereniging. De gemeente neemt 90% van de kosten van de Zoetermeerbanen voor haar rekening, waardoor de clubs 10% van de totale loonkosten moeten voldoen (2000 euro op jaarbasis). Het werkgeverschap is ondergebracht bij de gemeente, de dagelijkse begeleiding van de kandidaat is wel voor verantwoordelijkheid van de club. Men verwacht dat het budget snel onder druk komt te staan. In 2012 is er één persoon geweest die op deze wijze aan het werk is geweest. Verder wordt er van deze regeling geen gebruik gemaakt.

Accommodatie en financiën

De gemeente Zoetermeer heeft geen gericht subsidiebeleid, maar er wordt wel gesubsidieerd als het gaat om accommodaties. In de voorzienings sfeer heeft de gemeente een vrij breed scala aan accommodaties ter beschikking voor verenigingen tegen gereduceerde tarieven.

- Via de investeringsimpuls zijn verenigingen financieel geholpen bij de aanschaf van sportmaterialen en de investering in hun accommodatie. Doel van de subsidieverlening is om initiatieven van instellingen te stimuleren die bijdragen aan het stichten of het zichtbaar en duurzaam verbeteren van een accommodatie, de aanschaf van inventaris of andere duurzame kapitaalgoederen.
- Doel van het bieden van garantie door de gemeente is om de mogelijkheid voor de instellingen te verruimen om investeringen in eigen accommodaties en/of duurzame goederen aan te gaan.
- De vastgoedafdeling van de gemeente heeft contact met verenigingen over accommodatieproblematiek en probeert reparaties aan velden en het herstellen van schade zo spoedig mogelijk te regelen.
- De gemeente heeft een aantal verenigingen geholpen bij het voeren van het financieel beleid. Periodiek vindt er een risicoanalyse plaats bij verenigingen die een gemeentegarantie hebben.
- De gemeenten Zoetermeer en Den Haag trekken samen op in de ondersteuning van topsporters en talenten. Het gaat hierbij om Zoetermeerse talenten en verenigingen met een regionale expertise ten aanzien van topsport, zoals bijvoorbeeld de landelijk bekende turnvereniging Pro Patria en de atletiekvereniging Ilion. Zij worden door middel van regionale talentencentra (RTC's) ondersteund.

2.2.2 Criteria

Het verenigingsondersteuningsbeleid van de gemeente Zoetermeer is erop gericht het sportklimaat te verbeteren en in verenigingen te investeren, met het achterliggende doel sportparticipatie te bevorderen. In deze paragraaf bespreken we de geformuleerde en gehanteerde criteria.

De criteria geformuleerd

Het beleid kent geen strak afgebakende kaders:

- Als een sport aangesloten is bij NOC*NSF¹, dus een formele officiële tak van sport, ondersteunt de gemeente in principe de sportvereniging die deze sport wil aanbieden. In enkele gevallen kan van deze eis afgeweken worden. Verenigingen zijn divers en kiezen zelf welke weg ze inslaan: maatschappelijke betrokkenheid, recreatief, talent en topsport of specifiek gericht op doelgroepenbeleid zoals bijvoorbeeld ouderen of gehandicapten.

¹ De gemeente Zoetermeer ondersteunt incidenteel niche sporten (zoals racketlon en speedminton) die (nog) niet zijn aangesloten bij NOC*NSF.

- Zoetermeer voert in eerste instantie beleid waarbij vanuit de breedtesport de topsport wordt ondersteund. De breedtesportgelden en de gelden waarmee structurele investeringen mogelijk zijn voor aanpassingen aan accommodaties kunnen worden aangewend voor zowel recreatie- als wedstrijdsport. Bij aanpassingen aan de infrastructuur wordt rekening gehouden met de mogelijkheden om topsportevenementen te organiseren en geschikte trainingscentra te creëren. Diezelfde accommodaties worden echter ook gebruikt voor breedtesportactiviteiten, zoals het verenigingsleven.
- Er is een focus op Zoetermeerse verenigingen met een topsportambitie. De verenigingsondersteuning kan dan gericht zijn op het ondersteunen van het topsportbeleid en opzetten van talentontwikkeling. Combinatiefunctionarissen en sportbuurtcoaches worden soms ook ingezet voor talentontwikkeling.

De criteria gehanteerd

In de vorige alinea werd aangegeven dat het beleid geen strak afgebakende kaders heeft ten aanzien van de ondersteuning van verenigingen. Voor de afdeling sport is deze beleidsvrijheid prettig omdat hiermee flexibel gereageerd kan worden. Voorbeelden van de bewegingsvrijheid die genomen wordt staan hieronder beschreven.

- De tafeltennisvereniging die gehuisvest wordt binnen een nieuwe multifunctionele sportaccommodatie omdat ze een topsportgeschikte hal nodig hebben. Bovendien beschikken ze over een gedegen beleidsplan, gaan eredivisie spelen en hebben het bedrijfsleven achter zich gekregen voor sponsoring. De gemeente ziet bij een dergelijke sterke vereniging voldoende basis om vergaand in de plannen van de vereniging mee te denken.
- Ook kleinere actieve verenigingen worden geholpen door de gemeente. Onder meer door inzet van combinatiefunctionarissen die ondersteunende werkzaamheden kunnen verrichten. Dat gaat meer om hulpvragen dan subsidies.
- Er zijn zes combinatiefunctionarissen actief bij sportverenigingen. Sommige clubs hebben een eigen functionaris ter beschikking gekregen van de gemeente, maar deze rouleren. Elk jaar maken de sportverenigingen kans op een eigen combinatiefunctionaris. Op het moment dat een vereniging meer maatschappelijk betrokken is, komt een vereniging eerder in aanmerking voor een eigen combinatiefunctionaris.
- Maatschappelijk inzetten kan ook lonen bij het toekennen van een bijdrage uit het topsportevenementen budget. Een voorbeeld hiervan is de toekenning van 3000 euro voor het hoogspringgala van atletiekvereniging Ilion. Dat de vereniging zicht actief opstelt en maatschappelijk actief is helpt daar bij.
- Er wordt ook rekening gehouden met de laagdrempeligheid van sporten, zoals mogelijkheden voor kinderen zich te kunnen aansluiten. Kinderen kunnen bijvoorbeeld tegen een relatief laag tarief lid worden van een voetbal- en tafeltennisvereniging, maar bij de ijshockeyvereniging is dat anders. De ijsvloer is relatief duur en daarmee is er een belemmering voor kinderen om te kunnen doorstromen naar de vereniging. Dit weerhoudt de gemeente in sommige gevallen om bijvoorbeeld een combinatiefunctionaris toe te kennen. Potentie tot ledengroei door ondersteuning is ook een belangrijk criterium. Clubs en/of sporttakken die kunnen doorgroeien en

laagdrempelig komen dus eerder voor gemeentesteun in aanmerking dan clubs en/of sporttakken waarvoor dat niet geldt.

- De eerder genoemde ‘zwemprogrammering’ toont aan dat de gemeente graag in overleg met de verenigingen tot een goede bezetting van de accommodaties komt. Dit blijkt niet eenvoudig wanneer er simpelweg geen ruimte beschikbaar is. In eerste instantie hebben in dat geval organisaties met een welzijnskarakter voorrang. Maar wanneer er meerdere van dergelijke organisaties tegelijk willen, dan is er geen beleid voor. Zodoende lijkt de eerste aanvrager voorrang te krijgen. Maar volgens de afdeling sport komt dit niet tot nauwelijks voor. Tijdens een van de interviews met de raadsleden kwam dit punt ook naar voren. Een raadslid was door een rolstoelbasketballer benaderd om aandacht te vragen voor het probleem dat zij graag meer uren ter beschikking wilde hebben in een voor rolstoelers toegankelijke locatie. Dit kon omdat er al een (valide) vereniging in zat, die wel op een andere locatie kon sporten.
- De raad heeft besloten tot het invoeren en aanbieden van de sport- en cultuurchèque. Dat is een initiatief waarbij voor alle kinderen vanaf acht jaar 100 euro ter beschikking wordt gesteld om lid te kunnen worden van een vereniging. Deze cheque is via de post bij ieder kind thuisbezorgd. Een aantal verenigingen speelt zeer actief in op deze actie en organiseert er bijvoorbeeld een kennismakingscursus bij om kinderen kennis te laten maken met hun sport en club. De gemeente heeft veel moeite gedaan om alle kinderen te bereiken, met name de kinderen die nog niet lid zijn. Andere verenigingen vinden het een onhandig systeem omdat ze de cheques moeten verzamelen en op moeten sturen om de vergoeding te krijgen. Administratieve bezwaren kunnen hierbij een struikelblok vormen.

2.3 Kengetallen sportaccommodaties Zoetermeer

Om inzichtelijk te krijgen hoe groot het sport- en beweegaanbod is in Zoetermeer beschrijven we eerste de gemeentelijke kengetallen van de gemeentelijke sportaccommodaties (tabel 2.1, 2.2 en 2.3).

Alle gemeentelijke binnensportaccommodaties zijn onderwijsgebouwen. Deze zijn gebouwd met onderwijsgelden. Op het moment dat een binnensportaccommodatie niet meer nodig is voor onderwijsgebruik wordt het gebouw door de gemeente afgestoten.

Tabel 2.1 Overzicht gemeentelijke accommodaties binnensport Zoetermeer

	Oppervlakte (m2)	bouwjaar
Gymzalen		
Carmenschouw 9	252	1979
César Franckrode 60a	252	1977
Fivelingo 88	252	1972
Irisvaart 10	252	1979
Kadelaan 206	252	1982
Kerkenbos 10	252	1971
Kruiswater 197	252	1974
Nesciohove 115	252	1994
Schansbos 7	252	1976
Spitsbergen 1, gymzaal	252	2011
Steeneikzoom 3	252	1992
Velddreef 330	252	1983
Velddreef 84	252	1983
Willem-Alexanderplantsoen 10	252	1976
Willem-Alexanderplantsoen 11	252	1977
Sportzalen		
Den Brabanderhove 20	616	1978
Forelsloot 5	616	1979
Groenblauwlaan 121	616	1988
Hodenpijlstraat 12 (deel Oostpunt)	616	2002
Lijnbaan 311	840	1987
Rakkersveld 255, sportzaal	616	2010
Van Doornenplantsoen 21	616	1976
WAP/Clauslaan nieuwbouw sportzaal	616	1978
Driesprong	448	1968
Sporthal		
Veur	1344	1991
Olympus	924	1977
Zanzibarplein 20	1344	2006

Tabel 2.2 Overzicht gemeentelijke accommodaties buitensport Zoetermeer

Sportpark	Natuurgras voetbal	Kunstgras	Overig
Bentwoud	4	4 (voetbal)	.
Binnenpark	.	.	1 multisport, 1 tennis
Buytenpark	2	1 (voetbal)	.
Oosterheem	.	.	2 handbal
Rakkersveld	-	-	1 Krajicek Playground
Scheglaan/Hoekstrapark	2	2(voetbal)	.
Van Doornenplantsoen	1	.	2 korfbal
Van Tuyll Park	.	5 (hockey)	1 atletiek, 2 softbal, 1 honkbal
Vernedepark	1	.	2 korfbal
Westerpark	4	3(voetbal)	Kruisboogveld
Totaal	14	14	13*

* in aanvulling op dit totaal zijn er twee tennisparken, enkele jeu de boulesbanen en een midgetgolfbaan waarbij de gemeente alleen eigenaar van de grond is.

Tabel 2.3 Overzicht zwemaccommodaties gemeente Zoetermeer

Zwembad	Bad I	Bad II	Bad III	Bad IV
Aquapark keerpunt ²	Recreatie	Wedstrijd	Recreatie (buiten)	Doelgroepen
Driesprong	Recreatie			
Veur	Wedstrijd	Instructie		

Naast sportaccommodaties zijn er ook 255 sportaanbieders in de gemeente Zoetermeer (tabel 2.4). Het grootste gedeelte (175) betreft organisaties zonder winstoogmerk zoals verenigingen of stichtingen. Daarnaast zijn er ook 80 commerciële partijen die wel geld willen verdienen aan sport. Dit zijn voornamelijk fitness- en/of wellnesscentra, maar ook golfbanen of maneges.

Tabel 2.4 Overzicht sportaanbieder gemeente Zoetermeer

Sportaanbieders	Aantal
Verenigingen, stichtingen, gemeentelijk	175
Commercieel	80
Totaal	255

Een overzicht van de gemeentelijke kengetallen is af te lezen in tabel 2.5. Hier is ook het gemiddelde bouwjaar opgenomen (1984). De gemeente Zoetermeer hanteert een afschrijftermijn van veertig jaar. Hoewel dit suggereert dat veel accommodaties zodoende aan vervanging toe zijn, is er juist in de afgelopen jaren (2004-2013) veel geïnvesteerd in veel accommodaties ten behoeve van het verhogen van de duurzaamheid (dubbel glas, vloerisolatie, nieuwe ketels).

² Aquapark Het Keerpunt heeft ook twee peuterbaden. Deze zijn niet verder meegenomen omdat ze slechts van toepassing zijn op een beperkte doelgroep.

Tabel 2.5 Overzicht kengetallen sport gemeente Zoetermeer

Kengetal	Zoetermeer
Inwonertal 1 november 2012	122.968
Aantal sportvelden	41
Natuurgras	14
Kunstgras	14
Overig	13
Aantal binnensportaccommodaties	27
Gymzalen	15
Sportzalen	9
Sporthallen	3
Sportvloer per 10.000 inwoners	1.057
Gemiddelde bouwjaar accommodaties binnensport	1984
Aantal baden	7
Sportaanbieders	255
Verenigingen, gemeentelijk, stichting, overig	175
Commercieel	80

De bezetting van de gemeentelijke binnensportaccommodaties wordt berekend aan de hand van een gestandaardiseerde norm maximale beschikbaarheid van 40 weken per jaar, 7 dagen per week, 14 uur per dag). De binnensportaccommodaties van Zoetermeer zijn iets meer dan de helft van de tijd bezet (56%, zie tabel 2.6).

Tabel 2.6 Bezettingsgraden (totaal) naar accommodatietype

	sporthallen	sportzalen	gymzalen	<i>totaal</i>
Totaal accommodaties	3	9	15	27
Totale capaciteit (40 weken, 7 dagen per week, 14 uur)	11.760	35.280	58.800	105.840
Totaal verhuurd (in uren)	6.060	20.787	31.947	58.794
Bezettingsgraad naar norm (40 weken)	52%	59%	54%	56%

De bezettingsgraad naar norm is eerder in Limburg en in Noord-Brabant in vergelijkbare gemeenten op dezelfde wijze gemeten. In vergelijking met de gemiddelden van grote steden in de betreffende provincies zijn de binnensportaccommodaties in Zoetermeer met 56% relatief goed bezet (tabel 3.x).

Tabel 2.7 Bezettingsgraden (totaal) naar gemeente

	sporthallen	sportzalen	gymzalen	<i>totaal</i>
Limburg (Gemiddelde van Sittard-Geleen, Heerlen, Maastricht)	57%	44%	39%	41%
Noord-Brabant (gemiddelde van Breda, Eindhoven, 's-Hertogenbosch en Tilburg)	*	*	*	52%
Zoetermeer	52%	59%	54%	56%

* Niet bekend

Recentelijk is er door Autoriteit Consument en Markt een (voorlopig) intern onderzoek gedaan naar de kostendekkendheid van binnensportaccommodaties. Ten behoeve van dit onderzoek is de bezetting, en de bijbehorende aannames, verder uitgewerkt. Deze aannames wijken af van

hetgeen hierboven beschreven. Ten behoeve van de vergelijkbaarheid is er in deze rapportage voor gekozen om vast te houden aan de eerder gehanteerde standaarden.

De relatief hoge bezettingsgraden zijn extra opvallend omdat er relatief veel vierkante meter sportvloer per 10.000 inwoners beschikbaar is in de gemeente Zoetermeer. In de grote steden van Noord-Brabant is dit gemiddeld 911 m² en in Limburg 892 m².

2.4 Sportbegroting

De gemeentelijke begroting van Zoetermeer kent voor Sport en Bewegen in het jaar 2012 een totale lastenpost van bijna 16 miljoen euro (tabel 2.8). Uit 2011 was er nog een saldo 'over' van 322.181 euro. Iets minder dan 6 miljoen euro wordt hiervan terugverdiend door de gemeente.

Tabel 2.8 Programmabegroting 2012 Sport en bewegen

	Begroting 2012
Gemeentelijke kosten	
Exploitatie sportaccommodaties	€ 13.186.687
Sportlocaties binnensport	€ 4.610.370
Sportlocaties buitensport	€ 2.834.296
Vrijtijdcentra	€ 823.926
Zwembaden	€ 5.240.276
Saldo	€ 322.181-
Overhead (afdeling, directie en concern)	€ 2.111.667
Talentontwikkeling en topsport (evenementen)	€ 303.180
Ondersteuning sportverenigingen	€ 82.248
Gemeentelijke bijdrage investeringsimpuls	€ 200.000
Totaal	€ 15.883.782
Gemeentelijke baten	
Opbrengsten sportaccommodaties	€ 5.618.488
Kaartverkoop, verhuur zwembaden en bijdrage schoolzwemmen	€ 2.576.492
Verhuur sportlocaties binnensport	€ 2.127.389
Verhuur sportlocaties buitensport	€ 676.898
Kaartverkoop en verhuur vrijetijdscentra	€ 237.709
Talentontwikkeling en Topsport (evenementen)	€ 23.424
investeringsimpuls	€ -
Externe bijdrage	€ 10.000
Totaal	€ 5.651.912
Saldo jaarbegroting 2012 - sport en bewegen	€ 10.231.870

In hoofdstuk 3 wordt verder ingegaan op de structuur van de gemeentelijke lasten en baten. Hierbij is voornamelijk aandacht voor de vergelijking tussen verschillende sporttakken.

3. Gemeentelijke geldstromen

De gemeente Zoetermeer investeert zowel direct als indirect in sport. Directe kosten (paragraaf 3.1) zijn ondermeer subsidies, verenigingsondersteuning, evenementen en investeringsimpulsen. De indirecte subsidies zijn minder zichtbaar en bestaan uit niet gedekte accommodatiekosten (paragraaf 3.3). In dit hoofdstuk maken we beide inzichtelijk, tellen we deze op en beschrijven we deze in het perspectief van vergelijkbare gemeenten.

3.1 Directe kosten

In deze paragraaf beschrijven we de directe gemeentelijke kosten. Dit zijn de kosten die gemaakt worden voor de ondersteuning van sportverenigingen en uitgekeerde subsidies. In totaal komt dit op de jaarrekening van 2012 neer op een bedrag van bijna 2,7 miljoen euro. Voor de opbouw van deze directe kosten zie tabel 3.1.

Tabel 3.1 Directe gemeentelijke kosten sport en bewegen

Onderdeel	Bedrag
Overhead (afdeling, directie en concern)	€ 2.111.667
Talentontwikkeling en topsport (evenementen)	€ 303.180
Gemeentelijke bijdrage investeringsimpuls	€ 200.000
Ondersteuning sportverenigingen	€ 82.248
Totaal	€ 2.697.095

Overhead

Om al het sportaanbod te organiseren is een bedrag gereserveerd voor overhead. De kosten voor deze overhead bedragen over 2012 ruim 2,1 miljoen euro. Een deel van dit bedrag is op de jaarbegroting ondergebracht bij sport, vrije tijdaccommodaties en zwembaden. Bij de sporttakspecifieke analyses worden deze bedragen dan ook opgeteld bij de accommodatiekosten. Hierbij gaan we ervan uit dat dit evenredig verdeeld is over de binnen- en buitensport.

Tabel 3.2 Opbouw gemeentelijke kosten overhead

Onderdeel	Bedrag
Zwembaden	€ 852.969
Sportaccommodaties (binnen en buiten)	€ 1.048.643
Vrijtijdaccommodaties	€ 151.063
Strategisch beleid sport	€ 58.992
Totaal	€ 2.111.667

Talentontwikkeling en topsport

De naam van deze post zal in de nieuwe programmabegroting worden gewijzigd, want momenteel schept deze naam verwarring. Onder de post valt sportstimulering/schoolsportactiviteit en strategisch beleid sport, waaronder ook sport voor ouderen, gehandicapten en chronisch zieken. Slechts 55.000 euro van deze post is toe te schrijven aan topsport en talentontwikkeling (40.000 euro topsportevenementenbudget en

15.000 euro individuele ondersteuning van topsporters en talenten, sportverenigingen met topsportbeleid en ondersteuning van regionale trainingscentra).

De post ‘talentontwikkeling en topsport’ is in de praktijk vooral budget voor de jeugd. Dit is niet sportspecifiek. Het betreft diverse sportgerelateerde activiteiten rondom sportstimulering in de breedste zin van het woord.

Tabel 3.3 Opbouw gemeentelijke kosten talentontwikkeling en topsport

Onderdeel	Bedrag
Sportstimulering/schoolsportactiviteit	€ 123.993
Strategisch beleid sport	€ 179.187
Totaal	€ 303.180

Gemeentelijke bijdrage investeringsimpuls

De belangrijkste subsidie is de investeringsimpuls. Jaarlijks stort de gemeente 200.000 euro in deze pot en daar worden dan wisselende onttrekkingen aan gedaan. Doel van deze subsidieverlening is om initiatieven van instellingen te stimuleren die bijdragen aan het stichten of het zichtbaar en duurzaam verbeteren van een accommodatie, de aanschaf van inventaris of andere duurzame kapitaalgoederen. Doel van het bieden van subsidie door de gemeente is om de mogelijkheid voor de instellingen te verruimen om investeringen in eigen accommodaties en/of duurzame goederen aan te gaan.

In de periode 2006-2012 hebben 48 instellingen gebruik gemaakt van de regeling investeringsimpuls voor amateurverenigingen. In totaal is aan deze instellingen voor een bedrag van €777.000 aan subsidies verstrekt.

De reserve investeringsimpuls heeft per eind 2012 een saldo van 695.000 euro. Daarop is al één toekenning geweest in 2013: 75.000 euro voor scoutingvereniging Pocahontas. Er resteert in februari 2013 nog 620.000 euro. Uit de evaluatie door de gemeente van de investeringsimpuls begin 2013 bleek dat slechts 61 procent van de amateurverenigingen bekend was met de maatregel.

Tabel 3.4 Uitgekeerde subsidies vanuit de investeringsimpuls in 2012

Vereniging	Onderdeel	Bedrag
Scouting Ashanti	verbeteren dak accommodatie	€ 4.905
Watervrienden Zoetermeer	opknappen verenigingsruimte / inventaris	€ 4.968
Birds	afsluitbare lockers en koffieautomaat	€ 2.366
TV Seghwaert	vervanging tennisbanen	€ 59.255
FC Zoetermeer	verbouw kantine / keuken	€ 1.394
Tennisver. Seghwaert	renovatie clubgebouw	€ 15.745
Totaal		€ 88.633

Dertig instellingen hebben inmiddels aangegeven in de periode 2013 tot 2020 een beroep te willen doen op de regeling investeringsimpuls. Dat leidt de komende twee jaar tot een verwachte besteding uit de reserve van ongeveer 300.000 euro.

Tabel 3.5 Subsidie vanuit investeringimpuls naar sporttak over de periode 2006-2012

	Totaal	Gemiddeld per jaar
Atletiek	€ 75.000	€ 10.714
Buurt- en ouderenvereniging	€ 2.111	€ 302
Fietsen	€ 3.877	€ 554
Honk- en softbal	€ 2.366	€ 338
Schaatsen (ijshockey)	€ 7.384	€ 1.055
Korfbal	€ 19.500	€ 2.786
Tennis	€ 150.000	€ 21.429
Voetbal	€ 58.063	€ 8.295
Watersport	€ 69.322	€ 9.903
Overige sport	€ 260.595	€ 37.228
Non-sport	€ 128.566	€ 18.367

Verenigingsondersteuning

De verenigingsondersteuning vanuit de gemeente bedraagt jaarlijks ruim 80.000 euro. Deze wordt besteed aan het sportgala, de nationale sportweek en het sportloket.

Tabel 3.6 Opbouw gemeentelijke kosten verenigingsondersteuning

Onderdeel	Bedrag
Organiseren sportgala	€ 33.112
Nationale sportweek	€ 16.432
Sportloket	€ 32.704
Totaal	€ 82.248

3.2 Indirecte kosten

Dit is een overzicht van de ongedekte kosten die de gemeente jaarlijks maakt. Verdeeld naar binnensport, buitensport, zwembaden en vrijetijdscentra.

3.2.1 Accommodatiekosten

De totale kosten voor de exploitatie van gemeentelijke sport- en vrijetijdsaccommodaties bedragen in Zoetermeer voor het jaar 2012 ruim 13,5 miljoen euro. Het grootste bedrag is gereserveerd voor zwembaden (5,2 miljoen euro). De binnensportaccommodaties kosten de gemeente 4,6 miljoen euro. Aan buitensport is de gemeente minder kwijt: 2,8 miljoen euro.

De locatiespecifieke kosten betreffen onder meer exploitatielasten, kapitaallasten en beheerkosten. Dit is met ruim 9 miljoen euro het grootste gedeelte van de kosten. De combinatiefunctionarissen zijn ondergebracht onder de post vrijetijdscentra algemeen. Dit betreft iets minder dan 200.000 euro.

In tabel 3.7 valt af te lezen dat er ruim 1,7 miljoen euro aan groot onderhoud is uitgegeven in 2012. Dit betreft onttrekkingen aan de pot van de onderhoudsreserve. De aanvullingen van deze

pot betreffen in de komende vijf jaar 740.000 euro per jaar. Op basis van deze geplande uitgaven kan gesteld worden dat in 2012 de onderhoudskosten incidenteel relatief hoog waren.

Tabel 3.7 Overzicht exploitatiekosten gemeentelijke accommodaties

	Locatiespecifieke kosten	Groot onderhoud	Algemeen	Totaal
Sportlocaties binnensport	€ 1.937.862	€ 1.033.831	€ 1.638.677	€ 4.610.370
Sportlocaties buitensport	€ 1.755.618	€ 230.577	€ 848.101	€ 2.834.296
Vrijtijdcentra	€ 589.709	€ 54.914	€ 179.303	€ 823.926
Zwembaden	€ 4.731.902	€ 416.421	€ 91.953	€ 5.240.276
Totaal	€ 9.015.091	€ 1.735.743	€ 2.758.034	€ 13.508.868

Onder locatiespecifieke kosten vallen ook de energiekosten. Deze worden echter in rekening gebracht bij de huurder. In sommige gevallen is dit verdisconteerd in de huursom, wanneer dat niet het geval is, dan wordt dit apart afgerekend. In dat laatste geval worden deze opbrengsten in de volgende paragraaf ook onder huuropbrengsten gerekend.

3.2.2 Accommodatieopbrengsten

Gemeenten verhuren de accommodaties die ze tot hun beschikking hebben. Ze zijn daarin vrij om de eigen tarieven vast te stellen. De tarieven voor de binnensport zijn oorspronkelijk gestoeld op de kostprijs. In 2005 is namelijk een uitgebreide analyse uitgevoerd met betrekking tot deze kostprijs. Wanneer de maximale theoretische bezetting van binnensportaccommodaties wordt behaald dan zouden volgens deze analyse de tarieven kostendekkend zijn.

Tarieven

Tabel 3.8 Tarieven per uur in 2012

	Vereniging*	Commercieel
Sporthal	€ 49,00	€ 179,00
Sportzaal	€ 21,08	€ 90,00
Gymzaal	€ 10,54	€ 45,00

* Inclusief korting van 15% voor aangesloten huur van 13 weken

Het huurtarief van een volledige sporthal is vanzelfsprekend hoger dan die van een sport- of gymzaal. Dit heeft te maken met de afmetingen. Wanneer gecorrigeerd wordt voor afmetingen dan is een sporthal nog steeds relatief duurder dan een sport- of gymzaal. Zie tabel 3.9 voor een omrekening naar 'vakken'. Een vak is ongeveer gelijk aan een volleybal- of badmintonveld en de algemene landelijke standaard is dat er drie in een sporthal passen, twee in een sportzaal en één in een gymzaal.

Tabel 3.9 Tarief per uur, omgerekend per vak

Sporthal (drie vakken)	€ 16,33
Sportzaal (twee vakken)	€ 10,54
Gymzaal (één vak)	€ 10,54

Bij seizoenshuur door een vereniging is er in sommige gemeenten sprake van korting op de huursom. In Zoetermeer is dat voor sporthallen niet het geval. Daarmee zijn deze over het algemeen duurder dan in vergelijkbare gemeenten in Limburg en Noord-Brabant. Gymzalen zijn daarentegen vergelijkbaar of zelfs goedkoper in Zoetermeer (tabel 3.10).

Tabel 3.10 Binnensporttarieven bij seizoenshuur naar gemeente

	Zoetermeer	Limburg (gemiddeld)	Brabant (gemiddeld)
sporthal (drie vakken) ^A	€ 49,00	€ 35,16	€ 45,09
sportzaal (twee vakken)	€ 21,08	€ 14,74	*
gymzaal (één vak)	€ 10,54	€ 9,39	€ 14,10

A Geen korting

* Geen gegevens

Inkomsten

De meeste inkomsten op de jaarrekening van sport en bewegen in Zoetermeer komen via exploitatie van de accommodaties tot de gemeente. De meeste inkomsten zijn uit verhuur (3,8 miljoen) aan verenigingen, groepen of andere partijen. Bij zwembaden wordt bijna anderhalf miljoen euro verdiend door kaartverkoop aan individuele gebruikers. Via het schoolzwemmen komt nog eens bijna een half miljoen euro tot de gemeente Zoetermeer in 2012.

Tabel 3.11 Overzicht inkomsten accommodaties

	Kaartverkoop	Schoolzwemmen	Verhuur	Totaal
Binnensport	.	.	€ 2.127.389	€ 2.127.389
Buitensport	.	.	€ 676.898	€ 676.898
Vrijetijdscentra	.	.	€ 237.709	€ 237.709
Zwembaden	€ 1.495.726	€ 484.617	€ 596.145	€ 2.576.492
Totaal	€ 1.495.726	€ 484.617	€ 3.864.815	€ 5.845.158

3.2.3 Dekkingspercentages

Een gedeelte van de gemeentelijke kosten voor accommodaties wordt terugverdiend door de verhuur van de accommodaties. Het aandeel van de kosten dat terugverdiend wordt noemen we het dekkingspercentage. We maken in eerste instantie een onderscheid tussen het gemeentelijke dekkingspercentage (totale baten/totale kosten) en dekkingspercentages accommodaties (baten accommodaties/kosten accommodaties). Bij berekening van dekkingspercentages is overhead en overige kosten niet meegenomen. Onderhoud, beheer, exploitatie en kapitaallasten zijn wel meegenomen.

De verschillende dekkingspercentages staan beschreven in tabel 3.12. Daar valt met name op dat met een dekkingsgraad van 49 procent de zwembaden zich het beste ‘terugverdienen’. Echter, dit is inclusief de onderwijsbijdrage en schoolzwemmen. Geld dat oorspronkelijk wellicht van een andere post op de gemeentelijke begroting afkomstig is. De kosten van de binnensportaccommodaties worden bijna twee maal zo goed gedekt als de kosten van de accommodaties buitensport (resp. 46% en 24%).

Tabel 3.12 Opbouw gemeentelijke dekkingspercentage sport en bewegen 2012

	Totaal kosten	Totaal opbrengsten	Dekkingspercentage
Binnensport	€ 4.610.370	€ 2.127.389	46%
Buitensport	€ 2.834.296	€ 676.898	24%
Vrijetijdscentra	€ 823.926	€ 237.709	29%
Zwembaden	€ 5.240.276	€ 2.576.492	49%
Overig	€ 263.247	€ 33.424	.
Overhead	€ 2.111.667	.	.
Totaal	€ 15.883.782	€ 5.651.912	36%

In de gemeentelijke begroting werden de kapitaallasten van de was- en kledingaccommodaties in de buitensport toegerekend aan de binnensport. Deze toerekening is in deze rapportage losgelaten omdat er naar (indirecte) gemeentelijke ondersteuning van sporttakken gekeken is. De kapitaallasten van de was- en kledingaccommodaties ten bate van de buitensport zijn zodoende in deze rapportage toebedeeld aan de betreffende sporttak die hier gebruik van maakt.

Dekkingspercentage per sporttak

In tabel 3.12 werd al duidelijk dat de dekkingspercentages van de buitensport aanzienlijk lager waren dan de dekkingspercentages van de binnensport. Bij analyse per tak van (buiten)sport valt op dat er ook grote onderlinge verschillen zijn (3.13). Zo is ruim bijna een vijfde van de gemeentelijke accommodatiekosten van korfbal gedekt, terwijl slechts negen procent van de gemeentelijke kosten voor de atletiekaccommodatie worden terugverdiend.

Er zijn ook vier sporttakken geselecteerd die beschreven kunnen worden als commerciële sporten. Deze kunnen bestaan zonder gemeentelijke ondersteuning. Sterker nog, de gemeente maakt 'winst' op deze sporten door de grond te verhuren waar deze op gevestigd zijn. De gemeente Zoetermeer verdient zodoende aan iedere golfer 120 euro omdat er op geen enkele manier ondersteuning verleend wordt aan deze vereniging.

De binnensporten kunnen niet per sporttak beschouwd worden omdat meerdere sporttypen gebruik maken van één accommodatie. Er mag, op basis van gelijke tarieven voor gelijke ruimten, aangenomen worden dat de verschillende takken van binnensporten onderling een vergelijkbaar dekkingspercentage kennen. De gemeentelijke bijdrage per binnensporter (318 euro) is dan ook op gebaseerd op dat dekkingspercentage (46%).

Omdat het aantal unieke zwembadgebruikers niet geregistreerd wordt is het niet mogelijk om de gemeentelijke bijdrage per sporter te berekenen voor zwembaden. Het dekkingspercentage van zwembaden is 49 procent.

Tabel 3.13 Overzicht dekkingspercentages naar sporttak en sporttype

	kosten	baten	dekkingspercentage	aantal leden /gebruikers	bijdrage gemeente per sporter
Sportaccommodaties buiten					
Korfbal	€ 127.868	€ 23.486	18%	197	€ 530
Hockey	€ 376.136	€ 61.156	16%	1118	€ 282
Voetbal	€ 1.634.396	€ 243.918	15%	2908	€ 478
Honk- en softbal	€ 103.592	€ 13.762	13%	250	€ 359
Atletiek	€ 161.404	€ 14.158	9%	817	€ 180
Particulier (alleen grond)					
Golf	€ 47.163	€ 148.934	316%	850	€ 120
Fitness (gemeentelijk)	€ 79.248	€ 221.509	280%	.	.
Tennis	€ 2.627	€ 4.811	183%	3125	€ 1
Paard- en ruitersporten	€ 0	€ 0	.	440	€ 0
Binnenportaccommodaties*	€ 5.240.276	€ 2.576.492	44%	9.639*	€ 318*
Zaalsporten	.	.		1.180	
Gymnastiek/turnen	.	.		3.615	
Vecht- en verdedigingssporten	.	.		.	
Buurt- en ouderensport	.	.		245	
Dansen	.	.		4.059	
Denksporten	.	.		540	
Zwemmen (vereniging en individueel)	€ 5.240.276	€ 2.576.492	49%	.	.
Openbare ruimte	€ 87.000	€ 0	0%	1.633	€ 53
Hardlopen	.	€ 0		505	€ 0
Schaatsen (natuurijs)	.	€ 0		700	€ 0
Watersporten	.	€ 0		388	€ 0
Wandelen	.	€ 0		40	€ 0

* Analyse betreft zowel binnensportaccommodaties als vrijetijdscentra en is uitsluitend op basis van beschikbare gegevens. Dit betreft zeker niet alle binnensporters. De € 318 euro p.p. is zodoende te beschouwen als een bovengrens van de gemeentelijke bijdrage per sporter.

De gemeentelijke bijdrage aan diverse sporten in de openbare ruimte is niet groot. Mogelijk dat een aantal zaken (fiets- en voetpaden, wateren, etc.) die hiervoor benodigd zijn, op andere posten in de gemeentebegroting staan beschreven. Deze ‘faciliteiten’ worden in deze analyse niet meegenomen omdat we aannemen dat deze ook gefinancierd zouden worden als er geen sport beoefend zou worden. De accommodaties die onderdeel zijn van de openbare ruimte en die wel terug te vinden zijn op de sportbegroting (cijfers niet in tabel) zijn deze:

- RKF playground Rakkersveld (gedeeltelijk verhuurd aan wijkactiviteiten)
- RKF playground Binnenpark (gedeeltelijk verhuurd aan rolschaatsvereniging)
- Handbalvelden in Oosterpoort (gedeeltelijk verhuur aan handbalvereniging)
- Combisportbaan in Buytenpark (volledig openbaar)

3.3 Overzicht

De gemeentelijke jaarlijkse bijdrage per sporter is voor korfbal het hoogste. Opvallend is dat de particuliere sporten, als we geen rekening houden met de kosten van de grond, de gemeente 'winst' opleveren. Het meeste brengt golf op: per golfer 120 euro per jaar. Zie voor de verschillende sporttakken tabel 3.14.

Tabel 3.14 Subsidieoverzicht per sporttak

	Indirect		Direct		Totaal	
	absoluut	per sporter	Absoluut	per sporter	absoluut	per sporter
Sportaccommodaties buiten						
Korfbal	€ 104.382	€ 530	€ 2.786	€ 14	€ 107.168	€ 544
Hockey	€ 314.980	€ 282	€ 0	€ 0	€ 314.980	€ 282
Voetbal	€ 1.390.478	€ 478	€ 8.295	€ 3	€ 1.398.773	€ 481
Honk- en softbal	€ 89.830	€ 359	€ 338	€ 1	€ 90.168	€ 361
Atletiek	€ 147.246	€ 180	€ 10.714	€ 13	€ 157.960	€ 193
Particulier (alleen grond)						
Golf	€ 101.771	€ 120	€ 0	€ 0	€ 101.771	€ 120
Fitness (gemeentelijk)	€ 142.261	.	€ 0	€ 0	€ 142.261	.
Tennis	€ 2.184	€ 1	€ 21.429	€ 7	€ 19.245	€ 6
Paard- en ruitersporten	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
Binnensportaccommodaties						
Zaalsporten	€ 3.069.198	€ 318	€ 37.530	€ 4	€ 3.106.728	€ 322
(basketbal/volleybal/handbal)*			€ 0			
Gymnastiek/turnen*			€ 0			
Vecht- en verdedigingssporten			€ 0			
Buurt- en ouderensport*			€ 302			
Dansen			€ 0			
Denksporten			€ 0			
Zwemmen (vereniging en individueel)						
	€ 2.536.733	.	€ 0	€ 0	€ 2.536.733	.
Openbare ruimte						
Hardlopen	€ 87.000	€ 1.633	€ 10.958	€ 7	€ 97.958	€ 1.640
Schaatsen*				€ 0	€ 0	€ 0
Watersporten				€ 0	€ 0	€ 0
Wandelen				€ 0	€ 0	€ 0

* op basis van uitsluitend verenigingsleden - ongebonden sporters tellen niet mee

4. Particuliere geldstromen

In dit hoofdstuk gaan we in op de particuliere kosten die met sportdeelname gemoeid zijn. Hoe hoog zijn die en hoe groot is dit aandeel binnen de totale besteding aan sport? We onderscheiden daarin directe kosten (contributie, lesgeld, entree, abonnement) en aanvullende kosten (kleding, materialen, etc.).

4.1 Directe kosten

In tabel 4.1 zijn de gemiddelde directe kosten voor het beoefenen van diverse vormen van sport berekend. Uitgangspunten hierbij zijn dat dit een jaar lang toegang of deelname inhoudt en dat dit inclusief training/les is. Wanneer training/les niet bij de contributie inbegrepen is, dan vermelden we deze afzonderlijk.

Tabel 4.1 Gemiddelde directe kosten sportdeelname per persoon, 2012

	Aanbieders	Gemiddelde contributie*			Eenmalig**	Training/les***
		Senior	Junior	Jeugd		
Golf	1	€ 1.325,00	€ 175,00	€ 175,00	€ 41,00	-
Paard- en ruitersporten	3	€ 778,67	€ 696,00	€ 657,33	-	-
Dansen	5	€ 401,19	€ 337,14	-	€ 20,00	-
Korfbal	2	€ 330,90	€ 285,30	€ 182,20	€ 7,50	-
Fitness	6	€ 324,46	-	-	€ 18,33	-
Vecht- en verdedigingssporten	7	€ 314,43	€ 273,10	€ 258,30	€ 11,30	-
Hockey	1	€ 295,00	€ 285,00	€ 204,00	-	-
Zwemsporten	4	€ 285,20	€ 233,00	€ 295,18	€ 16,00	-
Zaalsporten (basketbal/volleybal/handbal)	4	€ 252,38	€ 199,24	€ 159,74	€ 10,00	-
Atletiek	1	€ 235,00	€ 197,00	€ 150,00	€ 18,50	-
Base- en softbal	1	€ 231,00	€ 197,90	€ 116,10	-	-
Voetbal	5	€ 218,20	€ 168,92	€ 142,34	€ 13,50	-
Tennis	5	€ 164,50	€ 94,25	€ 37,25	€ 12,50	€ 323,00
Gymnastiek/turnen	2	€ 159,34	€ 137,34	€ 122,34	€ 13,00	-
Schaatsen (school)	1	€ 140,00	€ 105,00	€ 105,00	€ 6,00	-
Watersporten	3	€ 109,33	€ 68,67	€ 68,67	€ 18,00	-
Denksporten	8	€ 88,38	€ 76,67	€ 75,83	-	-
Hardlopen	3	€ 67,00	€ 67,00	-	-	-
Fietsen/wandelen	3	€ 34,81	€ 29,98	€ 29,98	-	-
Buurt- en ouderensport	2	€ 8,25	-	-	-	€ 129,00

* (Omgerekend) naar jaarlijkse kosten

** Kosten eenmalige deelname zonder lidmaatschap

*** Wanneer dit niet inclusief lidmaatschap is

4.2 Aanvullende kosten

De gemiddelde jaarlijkse aanvullende kosten voor de beoefening van de geselecteerde sporttakken staan gepresenteerd in tabel 4.2. Hier blijkt onder meer dat twee sporten waar de gemeente relatief weinig tot niets aan bijdraagt (fietsen en hardlopen) het meeste investeringen vergen van de sporter zelf.

Voor de opbouw van tabel 4.2, zie bijlage 1.

Tabel 4.2 Gemiddelde jaarlijkse aanvullende kosten sportbeoefening naar sporttak

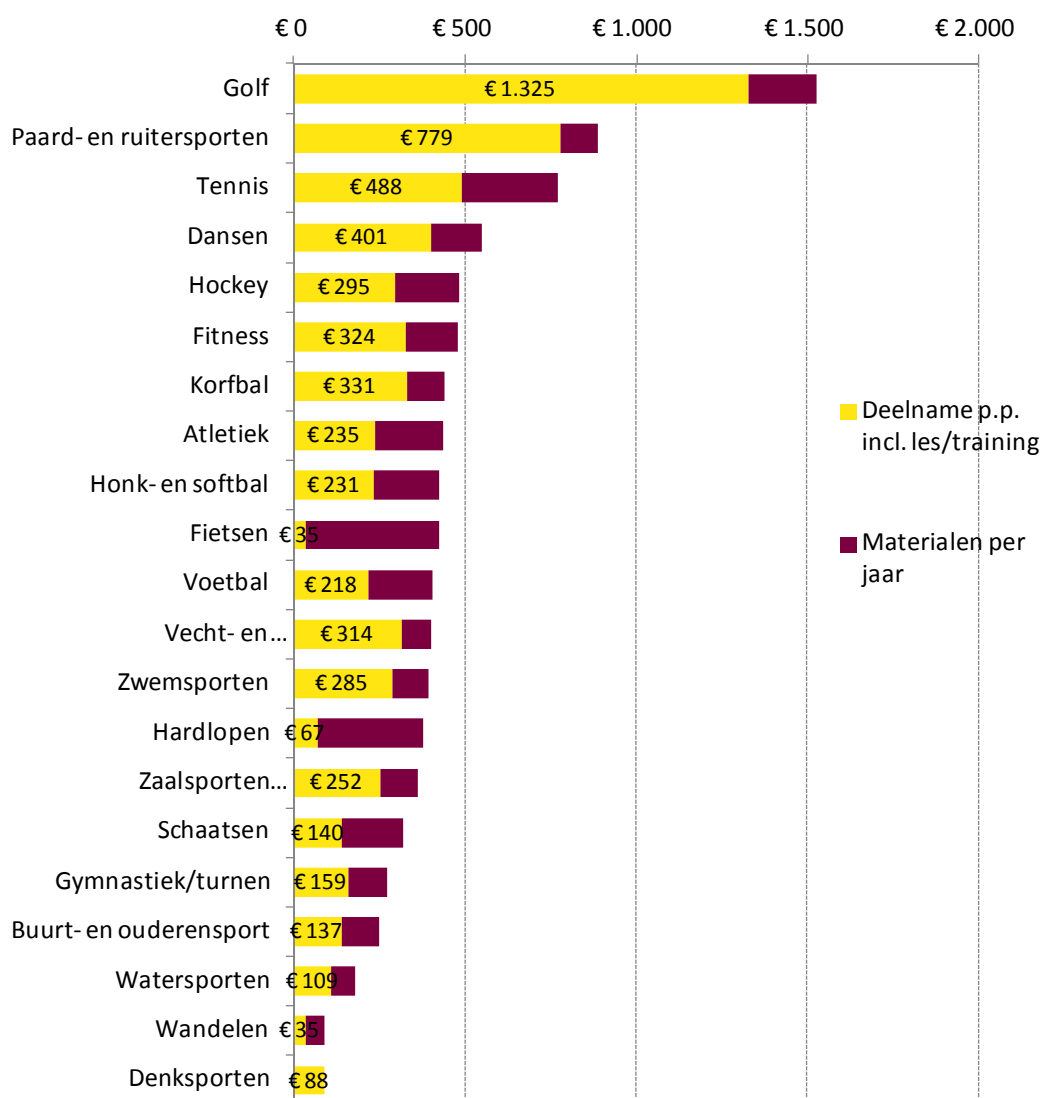
	Materialen per jaar
Fietsen	€ 388
Hardlopen	€ 308
Tennis	€ 282
Golf	€ 202
Atletiek	€ 200
Honk- en softbal	€ 193
Hockey	€ 186
Voetbal	€ 184
Schaatsen	€ 179
Fitness	€ 155
Dansen	€ 145
Gymnastiek/turnen	€ 110
Buurt- en ouderensport	€ 110
Paard- en ruitersporten	€ 110
Korfbal	€ 107
Zwemsporten	€ 107
Zaalsporten (basketbal/volleybal/handbal)	€ 107
Vecht- en verdedigingssporten	€ 85
Watersporten	€ 70
Wandelen	€ 54
Denksporten	€ 0

(bron: NIBUD, aanvullingen en bewerkingen Mulier Instituut)

4.3 Overzicht

Tabel 4.3 laat de verhouding zien tussen de directe en indirecte particuliere kosten bij de verschillende vormen van sport. Uitschieters zijn golf en de paard- en ruitersporten waar relatief hoge directe kosten zijn maar waar relatief weinig aanvullende kosten gemaakt worden. Bij fietsen, hardlopen en schaatsen is het omgekeerde het geval. Deelname is goedkoop, maar de aanvullende kosten voor materialen zijn relatief groot.

Figuur 4.3 Overzicht directe en aanvullende kosten per persoon per jaar, naar sporttak

5. Totale deelnamekosten

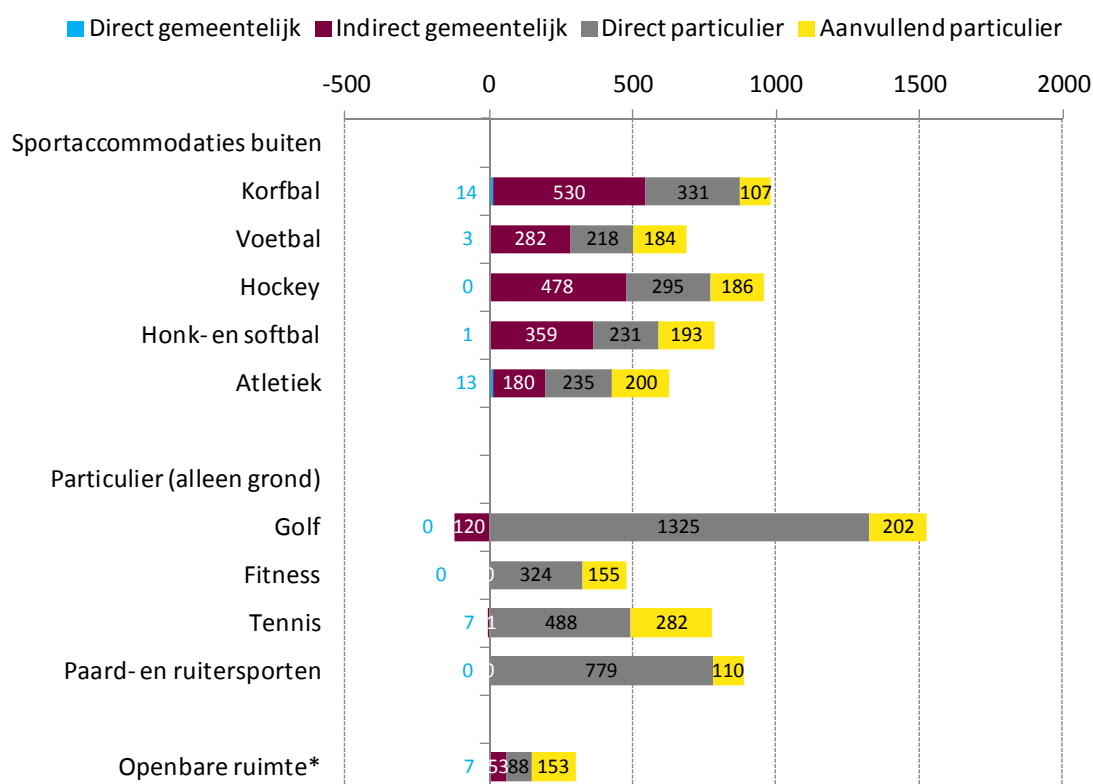
Op basis van de figuren in paragraaf 3.4 en 4.3 komen we in dit hoofdstuk tot een combinatietabel die inzicht moet geven in de totale kosten (gemeentelijk en particulier) per vorm van sport. Deze totale kosten zijn opgebouwd uit;

- **Gemeentelijke kosten (hoofdstuk 3)**
 - Direct (subsidies, ondersteuning)
 - Indirect (ongedekte accommodatiekosten)
- **Particuliere kosten (hoofdstuk 4)**
 - Direct (lidmaatschap, deelname)
 - Aanvullend (kleding, materialen)

Figuur 5.1 beschrijft de totale kosten van enkele belangrijke sporttakken in Zoetermeer. Daaruit blijkt dat de kosten per sporter of deelnemer redelijk vergelijkbaar zijn. Deelname aan de meeste sporten kost, wanneer gemeentelijke en particuliere kosten worden opgeteld, tussen de 500 en 1000 euro per persoon per jaar. Van de reguliere sporten valt fitness op met relatief lage totale lasten terwijl hockey en korfbal juist hoge totale lasten per sporter met zich meebrengen.

De echter uitschieters zijn het dure golf en de goedkope sporten in de openbare ruimte.

Figuur 5.1 Kosten sportdeelname Zoetermeer 2012 per sporter/deelnemer, in euro's

* Gemiddelde op basis van sporten in deze categorie

Waar de meeste sporten in totale deelnamekosten redelijk vergelijkbaar zijn, is het aandeel van die kosten dat door de gemeente wordt bijgedragen zeker niet te vergelijken. Een voorbeeld hiervan zijn tennis en honk- en softbal. De deelnamekosten van tennis en honk- en softbal zijn

vergelijkbaar (resp. 778 en 784 euro), maar het aandeel dat de gemeente Zoetermeer voor rekening neemt is zeer verschillend (resp. 1% en 46%). Ook binnen sporten met een forse gemeentelijke bijdrage zijn er grote verschillen in het aandeel van de gemeentelijke bijdrage, zie atletiek en korfbal (resp 31% en 55%).

Voor een volledig overzicht van de opbouw van de totale deelnamekosten: zie bijlage 2.

Bijlage 1

Tabel 1. Aanvullende kosten sportbeoefening

	Materiaal	Kosten	Afschrijftermijn	Jaarlijks
Atletiek	Schoeisel	€ 100	1	€ 100,00
	Kleding	€ 100	1	€ 100,00
Buurt- en ouderensport	Broek	€ 30	1	€ 30,00
	Shirt	€ 20	1	€ 20,00
	Schoenen	€ 60	1	€ 60,00
Dansen	Schoeisel	€ 65	1	€ 65,00
	Danskleding	€ 80	1	€ 80,00
Denksporten	Geen	€ -		€ -
Wandelen	Wandelschoenen	€100	2	€ 50,00
	Nordic stokken	€ 75	20	€ 3,75
Fietsen	Fietshelm	€ 70	5	€ 14,00
	Fiets	€ 1.000	5	€ 200,00
	Kleding	€ 312	3	€ 103,83
	Schoenen	€ 70	1	€ 70,00
Fitness	Schoenen	€ 45	1	€ 45,00
	Broek	€ 35	0,5	€ 70,00
	Shirt	€ 20	0,5	€ 40,00
Golf	Clubs	€ 250	5	€ 50,00
	Schoenen	€ 120	1	€ 120,00
	Tas/karretje	€160	5	€ 32,00
Gymnastiek/turnen	Schoeisel	€ 30	1	€ 30,00
	Broek	€ 25	0,5	€ 50,00
	Shirt	€15	0,5	€ 30,00
Hockey	Hockeystick	€ 70	1,50	€ 46,67
	Bitje	€ 20	2	€ 10,00
	Rokje/broekje	€ 25	1	€ 25,00
	Shirt	€ 25	1	€ 25,00
	Kousen	€ 15	0,50	€ 30,00
	Schoenen	€ 70	1,5	€ 46,67
	Scheenbeschermers	€ 15	5	€ 3,00
Honk- en softbal	Voetbalschoen	€ 50	1	€ 50,00
	Spikes schoenen	€ 200	2	€ 100,00
	Uniform senioren	€ 100	5	€ 20,00
	Handschoen senior	€ 63	5	€ 12,50
Paard- en ruitersporten	Laarzen	€ 225	20	€ 11,25
	Cap	€ 125	20	€ 6,25
	Zweepje	€ 10	5	€ 2,00
	Paard rijbroek	€ 90	1	€ 90,00
Hardlopen	Lichtgevend hesje	€ 10	2	€ 5,00
	Shirt	€ 30	0,5	€ 60,00

	Korte broek	€ 30	0,5	€ 60,00
	Schoenen	€ 110	1,5	€ 73,33
	Lange broek	€ 50	1	€ 50,00
	Jack	€ 60	1	€ 60,00
Schaatsen	Schaatsen	€ 250	2	€ 125,00
	Slijpen	€ 5	0,5	€ 10,00
	Handschoenen	€ 12	0,5	€ 24,00
	Muts	€ 20	1	€ 20,00
Tennis	Tennisracket	€ 100	4	€ 25,00
	Gripjes	€ 3	0,25	€ 12,00
	Bespanning	€ 20	1	€ 20,00
	Schoenen	€ 80	1	€ 80,00
	Rokje/broekje	€ 30	1	€ 30,00
	Shirt	€ 35	1	€ 35,00
	Trainingspak	€ 80	1	€ 80,00
Vecht- en verdedigingssporten	Pak (judo,karate)	€ 60	1	€ 60,00
	Scheenbeschermers	€ 30	3	€ 10,00
	Banden	€ 5	1	€ 5,00
	Bitje	€ 20	2	€ 10,00
Voetbal	Schoenen	€ 60	1	€ 60,00
	Korte broek	€ 23	1	€ 23,00
	Shirt	€ 30	1	€ 30,00
	Trainingsjack	€ 40	1	€ 40,00
	Trainingsbroek	€ 27	1	€ 27,00
	Scheenbeschermers	€ 15	5	€ 3,00
	Kousen	€ 11	1	€ 11,00
Watersporten	Waterschoenen	€ 20	1	€ 20,00
	Kleding	€ 50	1	€ 50,00
Zaalsporten (basketbal/volleybal/handbal)	Schoenen	€ 60	2,5	€ 24,00
	Knielappen	€ 25	10	€ 2,50
	Kleding	€ 80	1	€ 80,00
Zwemsporten	Zwemkleding (man/vrouw)	€ 38	1	€ 38,00
	Slippers	€ 18	8	€ 2,25

Bijlage 2

Tabel 2. Kosten sportdeelname in Zoetermeer 2012 per sporter/deelnemer, naar sporttak

	Gemeentelijk		Particulier		Totaal
	Direct	Indirect	Direct	Aanvullend	
Korfbal	€ 14	€ 530	€ 331	€ 107	€ 982
Voetbal	€ 3	€ 282	€ 218	€ 184	€ 687
Hockey		€ 478	€ 295	€ 186	€ 959
Honk- en softbal	€ 1	€ 359	€ 231	€ 193	€ 785
Atletiek	€ 13	€ 180	€ 235	€ 200	€ 628
Particulier (alleen grond)					
Golf		€ - 120	€ 1325	€ 202	€ 1407
Fitness			€ 324	€ 155	€ 479
Tennis	€ 7	€ -1	€ 488	€ 282	€ 776
Paard- en ruitersporten			€ 779	€ 110	€ 889
Binnenportaccommodaties*					
Zaalsporten	€ 4	€ 318	€ 225	€ 93	€ 640
(basketbal/volleybal/handbal)			€ 252	€ 107	
Gymnastiek/turnen			€ 159	€ 110	
Vecht- en verdedigingssporten			€ 314	€ 85	
Buurt- en ouderensport*			€ 137	€ 110	
Dansen			€ 401	€ 145	
Denksporten			€ 88		
Zwemmen (vereniging en individueel)	€ 0		€ 285	€ 107	
Openbare ruimte	€ 7	€ 53	€ 88	€ 153	€ 300
Hardlopen (vereniging)			€ 67	€ 308	
Schaatsen (vereniging)			€ 140	€ 179	
Watersporten (vereniging)			€ 109	€ 70	
Wandelen (vereniging)			€ 35	€ 54	

Herculesplein 269 | 3584 AA Utrecht | Postbus 85445 | 3508 AK Utrecht
T +31 (0)30 721 02 20 | info@mulierinstituut.nl | www.mulierinstituut.nl

Bestuurlijke nota

Bestuurlijke nota

Onderzoek ondersteuning sportverenigingen

Oktober 2013

Inleiding

Op de website van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport staat over sport het volgende:

“Sport is goed voor de gezondheid en de sociale contacten. De successen van topsporters bevorderen de nationale trots. De Rijksoverheid wil dat zoveel mogelijk mensen bewegen en van sport genieten.”

De gemeente Zoetermeer onderschrijft dit en op haar website staat onder andere het volgende te lezen:

“Wie wil sporten, kan in Zoetermeer zijn hart ophalen. Er zijn veel sportverenigingen en sportorganisaties actief waar u recreatief kunt sporten of in competitieverband. Zoetermeer heeft bovendien twee zwembaden. Ook zijn er speciale activiteiten voor kinderen en gehandicapte sporters.”

De rekenkamercommissie is geïnteresseerd welke mogelijkheden voor subsidiëring de vele sportverenigingen die Zoetermeer rijk is hebben en hoe hier invulling aan wordt gegeven. Daarnaast vindt de rekenkamercommissie van belang inzicht te krijgen hoe de ontvangen subsidie de contributie en de toegankelijkheid van de verschillende verenigingen beïnvloedt.

De rekenkamercommissie heeft voor dit onderzoek de volgende vragen geformuleerd:

- 1. Wat zijn de doelstellingen van en belangrijkste beleidsinstrumenten voor het Zoetermeerse sportbeleid, en wat is hierbinnen de betekenis van de verenigingsondersteuning?**
- 2. Hoe worden verenigingen in Zoetermeer gefaciliteerd door het gemeentelijk sportbeleid, zowel direct als indirect?**
- 3. Welke verschillen zijn er in feitelijke (directe en indirecte) ondersteuning van (deelnemers aan) de verschillende typen/takken van sport in Zoetermeer, in het bijzonder in financieel opzicht?**
- 4. Wat kan op basis van de uitkomsten op vragen 1 t/m 3 worden gezegd over de effectiviteit en doelmatigheid van het verenigingsondersteuningsbeleid van de gemeente Zoetermeer?**
- 5. Welke informatie heeft de gemeenteraad van Zoetermeer nodig om het verenigingsondersteuningsbeleid te kunnen controleren en waar nodig of gewenst bij te sturen?**

Aanpak van het onderzoek

De rekenkamercommissie heeft voor het onderzoek offertes gevraagd aan 3 adviesbureaus en heeft de opdracht gegund aan het Mulier Instituut.

Onderzoeksverantwoording

Het onderzoek is uitgevoerd in de periode van half april tot half juli 2013. Er is gebruik gemaakt van literatuuronderzoek, interviews met betrokkenen, secundaire analyse van financiële gegevens en verenigingsonderzoek. Er zijn 20 takken van sport bekeken. Na afronding van het onderzoek is de conceptnota van bevindingen besproken met de rekenkamercommissie en voor ambtelijk wederhoor voorgelegd aan betrokken ambtenaren. Naar aanleiding van het ambtelijk wederhoor hebben er een aantal aanvullingen en correcties plaatsgevonden.

Woord vooraf

Onderzoeken naar sportbeleid bij gemeenten kennen over het algemeen een andere insteek dan het onderzoek dat nu door de rekenkamercommissie is uitgevoerd. Onderzoeken naar sport gaan gewoonlijk over het sportbeleid. Het onderhavig onderzoek heeft tot doel de financiering helder in kaart te brengen. Gegevens waren vaak niet eenvoudig opvraagbaar. Zij moesten uit verschillende delen van de organisatie komen. Dit heeft het beeld bevestigd dat vanuit de begroting geen duidelijk beeld kan worden verkregen van wat de gemeente op financieel gebied doet aan verenigingsondersteuning. De medewerking van het ambtelijk apparaat om de gegevens te verstrekken was echter goed.

Geprobeerd is in het onderzoek zoveel mogelijk de sporten en ondersteuning door de gemeente vergelijkbaar weer te geven. Dat is niet altijd mogelijk gebleken. Soms is het appels met peren vergelijken. Zo zijn er bijvoorbeeld commerciële aanbieders van sport die voor hun (sport)bedrijf van de gemeente een stuk grond willen kopen of huren. Zij komen hiervoor terecht bij het vastgoedbedrijf van de gemeente en kopen of huren daar voor een commercieel tarief de benodigde grond. Verenigingen echter hebben geen winstoogmerk en proberen voor een gunstig tarief hun leden te laten sporten. De mate waarin de gemeente ondersteunt door middel van accommodaties (en dus de hoogte van de 'subsidie') verschilt behoorlijk. Zo zou gesteld kunnen worden dat buitensporten fors gesubsidieerd worden ten opzichte van binnensporten, waar ogenschijnlijk veel minder gesubsidieerd wordt. Binnensporten maken echter gebruik van de sportzalen en –hallen die de gemeente voor (en ten laste van) het onderwijs bouwt. De binnensportverenigingen kunnen deze zalen tegen een gunstig tarief huren. De velden voor de buitensport worden voor de specifieke sporten aangelegd, vaak grotendeels door de gemeente. Daardoor worden de buitensportverenigingen feitelijk in veel hogere mate gesubsidieerd.

De vraag is of dit erg is en of je het gelijkheidsbeginsel zou moeten willen hanteren. De rekenkamercommissie is van mening dat dit op het punt van de accommodaties niet het geval zou moeten zijn. Wel zou het goed zijn om dit impliciete beleid expliciet op te schrijven.

Kanttelingen

Het Zoetermeerse sportbeleid is beschreven in hoofdstuk twee van het rapport. Het kent vijf thema's, die elk voor zich geoperationaliseerd zijn, waarmee duidelijk wordt gemaakt wat in 2016 per taak bereikt moet zijn.

De vijf thema's van het Zoetermeerse sportbeleid:

Thema 1: Sportparticipatie omhoog

Thema 2; Sterke sociale structuur

Thema 3: Gezonde, vitale sportverenigingen

Thema 4: Optimale infrastructuur

Thema 5: Sport en stadspromotie

De vijf thema's lijken nevenschikkend te worden gezien, waarbij men zich kan afvragen of de kerntaken 2 ('sterke sociale structuur'), 3 ('gezonde, vitale sportverenigingen') en 4 ('optimale infrastructuur') niet beter kunnen worden beschouwd als middelen om het doel 'sportparticipatie omhoog (kerntaak 1) te bereiken. Daarnaast wordt gesteld dat (het) sport(beleid) ook dient als middel, hetgeen doorklinkt bij kerntaak 5 ('sport en stadspromotie'), maar het wordt niet erg duidelijk hoe de 'middelen' (genoemd bij de andere kerntaken) kunnen of moeten gaan bijdragen aan dit sportexterne doel.

Thema 3 betreft 'gezonde, vitale sportverenigingen'. Hier worden diverse acties aangekondigd gericht op het versterken van verenigingen, zoals de beschikbaarstelling van combinatiefunctionarissen, uitbreiding functies sportloket, stimuleren van (meer) 'participatiebanen' bij sportclubs, de investeringsimpuls en garantstellingen. Het initiatief wordt echter bij de verenigingen gelaten.

De directe bijdrage van de gemeente betreft voor alle sporttakken niet meer dan een paar procent van de totale kosten. Dit is echter een louter financiële constatering. Wanneer door het werk van een combinatiefunctionaris of een andere vorm van ondersteuning een vereniging kan blijven bestaan, succesvol is in leden- of sponsorwerving of na jaren de begroting op orde weet te krijgen, is het effect van de ondersteuning veel groter dan uit de financiële bijdrage omgerekend per sporter duidelijk wordt. Deze inhoudelijke ondersteuning met behulp van diensten (sportloket), human resources (combinatiefunctionarissen) en incidentele financiële ondersteuning (sport- en cultuurcheque, investeringsimpuls) betreft in financieel opzicht slechts een klein onderdeel van het totale gemeentelijke budget voor de sport: 82.000 euro tegen een gesaldeerde begroting van 10 miljoen euro (uitgaven – inkomsten), die verder bestaat uit accommodatie- en apparaatskosten.

De gemeente biedt sommige sportaccommodaties aan tegen een tarief beneden de kostprijs. Dit is vaak historisch gegroeid en het resultaat van onofficiële benchmarking en inschattingen van wat maatschappelijk aanvaardbaar is. Deze kosten worden verre van 'terugverdiend' en vormen daarmee bijna 75 procent van de gemeentelijke investeringen in sport.

De effectiviteit en doelmatigheid van het verenigingsondersteuningsbeleid wordt feitelijk dus in zeer hoge mate bepaald door het accommodatiebeleid. Een expliciete beleidsmatige verantwoording en/of onderbouwing van het accommodatiebeleid door koppeling aan het beleid

gericht op versterken van verenigingen, of beter nog, de doelstellingen om de sportparticipatie te vergroten en de maatschappelijke effecten van sport te versterken is echter niet gevonden. Overigens is deze bevinding niet bijzonder of uniek; ze geldt voor het overgrote deel van het gemeentelijke sportbeleid in Nederland.

Figuur 5.1 van het rapport plaatst de gemeentelijke bijdragen in het perspectief van de totale kosten per tak van sport voor de individuele sporter of deelnemer. Daarin is zichtbaar dat de sportbeoefening de individuele sporter bij de meeste sporten tussen de 500 en 1000 euro per jaar kost. Daarbij valt op dat de aanvullende kosten (voor kleding en sportmateriaal) redelijk gelijk zijn voor de verschillende takken van sport, maar dat er grote verschillen zitten tussen enerzijds de contributie- en leskosten, en anderzijds de indirecte gemeentelijke bijdrage.

Veel van de voor dit onderzoek benodigde gegevens waren niet beschikbaar, of waren niet eerder voor een onderzoek als het onderhavige gebruikt. Hieruit mag worden afgeleid dat de vragen zoals ze in dit onderzoek zijn gesteld niet eerder zijn gesteld, en de aandacht voor de effectiviteit en doelmatigheid van het Zoetermeerse sportbeleid tot nu toe beperkt is geweest. De gemeente zou jaarlijks moeten rapporteren wat de stand van zaken is met betrekking tot de doelstellingen die de gemeente ten aanzien van thema 3 wil hebben bereikt in 2016.

De gemeenteraad zou ook informatie kunnen willen hebben waarmee ze mogelijk wat kan bijsturen ingeval de indruk ontstaat dat bepaalde doelstellingen niet worden bereikt. In dat geval zou het wenselijk zijn jaarlijks over informatie te kunnen beschikken met betrekking tot de middelen die worden ingezet om de genoemde doelstellingen bij thema 3 te bereiken en zoals die in de Kadernota worden beschreven (hoe en hoe vaak wordt het Sportloket gebruikt, hoe zit het met de inzet van combinatiefunctionarissen, etc.).

De serieuze verenigingsondersteuning zit niet in de directe subsidies, maar in het accommodatiebeleid. Voor het totaalplaatje is het dus wenselijk dat de gemeenteraad ook inzicht heeft in de indirecte subsidies die de gemeente verstrekt per tak van sport en per sporter, zoals in onderliggend rapport is gebeurd. Het actueel houden van de huidige gemeentelijke kengetallen is daarbij een aandachtspunt. Onder meer de bezettingsgraad, de kosten/baten en dekkingspercentage zijn belangrijke indicatoren voor de doelmatigheid van het beleid. Hierbij blijft het van belang om de vertaalslag naar deze gegevens per inwoner en de kosten per sporter te blijven maken.

In het meest ideale geval krijgt de gemeenteraad inzicht in de koppeling tussen de totale gemeentelijke bijdrage per tak van sport/sporter, en de groei of afname van deelname aan die tak van sport. De kanttekening die hierbij moet worden gemaakt is dat dergelijk inzicht nog niet eenvoudig te geven is.

Een eenduidige relatie kan niet vastgesteld worden omdat veel factoren meespelen. Naar het oordeel van de rekenkamercommissie biedt het rapport echter wel inzicht in hoe de subsidiestromen lopen.

Conclusies

In het algemeen kan geconcludeerd worden dat, hoewel er verschillen bestaan in de hoogte van de directe en indirecte subsidie die de verschillende sportverenigingen ontvangen, de grootste verschillen terug te voeren zijn op het accommodatiebeleid. Ook kan geconcludeerd worden dat, hoewel Zoetermeer meerdere doelstellingen heeft op het gebied van sport, er geen directe relatie lijkt tussen deze doelstellingen en het ondersteuningsbeleid van verenigingen.

Conclusie 1: De verenigingen en sportaccommodaties worden niet expliciet genoemd als middel om de sportparticipatie te verhogen.

Uit de nota Sport en bewegen wordt niet duidelijk hoe de doelstelling om de sportdeelname te bevorderen moet worden bereikt.

Bij thema 1 'sportparticipatie omhoog' worden de verenigingen en de sportaccommodaties en infrastructuur niet expliciet genoemd als middel om de sportparticipatie te verhogen. De acties die bij thema 3 worden genoemd zijn gericht op het versterken van de sportverenigingen, maar niet duidelijk is hoe de keuzes die daarbij kunnen of moeten worden gemaakt (welke verenigingen gaan we hoe ondersteunen en met hoeveel middelen en welke niet) zijn afgeleid van de hogere doelstelling om sportdeelname te bevorderen.

Conclusie 2: Het verenigingsondersteuningsbeleid wordt vraaggericht vormgegeven

De doelstellingen die in 2016 moeten zijn bereikt staan helder omschreven Het vraaggerichte verenigingsondersteuningsbeleid staat hiermee op gespannen voet.

Een doelstelling is bijvoorbeeld dat '25% van de sportverenigingen in 2016 sterk genoeg is om naast de eigen leden zich ook te richten op het onderwijs, de naschoolse opvang, de wijk en kwetsbare groepen'. Het initiatief wordt vervolgens bij de verenigingen gelaten en de gemeente oogt weinig doortastend: "Als verenigingen bereid zijn zich naast de eigen leden ook te richten op onderwijs, de naschoolse opvang, de wijk en kwetsbare groepen kunnen zij mogelijk in aanmerking komen voor ondersteuning bij de ontwikkeling, bijvoorbeeld via de inzet van een combinatiefunctionaris".

Conclusie 3: Doelstellingen en beleidsinstrumenten

De doelstellingen en ingezette beleidsinstrumenten lijken geen directe relatie met elkaar te hebben.

Er is een stevig pakket aan maatregelen gericht op het versterken van verenigingen, maar het is niet erg duidelijk hoe dit verenigingsondersteuningsbeleid op een effectieve en doelmatige manier gaat bijdragen aan de bovenliggende beleidsdoelstelling om de sportparticipatie te vergroten en maatschappelijke effecten van sport te versterken.

Conclusie 4: Aanleg accommodaties en verschillen dekkingspercentages:

De keuzes waarom sommige accommodaties wel, maar andere niet door de gemeente worden aangelegd en de verschillen in dekkingspercentages worden niet (expliciet) afgeleid uit de doelstellingen van het Zoetermeerse sportbeleid.

Sommige accommodaties worden door de gemeente aangelegd, zoals bijvoorbeeld voetbalvelden en sporthallen, maar andere accommodaties, zoals bijvoorbeeld tennisbanen en manages niet. Ook verschillen de dekkingspercentages, dit houdt in dat sommige sporten een veel groter deel van de accommodatiekosten dragen dan andere sporten.

Conclusie 5: Er zijn grote verschillen in de gemeentelijke ondersteuning van verschillende sporten.

De teamsporten in de openlucht worden fors ondersteund door middel van indirecte subsidie, terwijl andere sporten veel minder of zelfs niet ondersteund worden door de gemeente.

Hoewel in geen beleidsnota of interview uitgesproken wordt dat deelname aan de ene sport voorkeur geniet boven een andere, zijn er toch grote verschillen in gemeentelijke ondersteuning te vinden. Met name teamsporten in de openlucht (o.a. voetbal, hockey, honk- en softbal) krijgen beduidend meer indirecte subsidie dan de binnensporten en de individuele buitensporten.

Er zijn ook sporten die het geheel zonder gemeentelijke ondersteuning moeten stellen. De gemeente stelt slechts marginaal middelen beschikbaar voor tennis. Paardensport en fitness ontvangen niets en de gemeente verdient aan de golfsport.

Grote verschillen in directe ondersteuning zijn er tussen de sporttakken niet te vinden.

Conclusie 6: De kosten voor de niet commercieel geëxploiteerde sporten zijn voor de deelnemers enigszins vergelijkbaar door de wijze waarop de gemeente de verenigingsondersteuning vorm geeft.

Uit tabel 5.1 van het rapport valt af te leiden dat het totaalbedrag aan contributie en aanvullende sporten voor deelnemers voor de verschillende takken van sport redelijk vergelijkbaar is.

Uit het onderzoek is niet gebleken dat de gemeente actief beleid voert om de hoogte van de deelname kosten van de verschillende verenigingen op vergelijkbare hoogte te krijgen. Ondanks dat lijkt dit wel bereikt te worden met het huidige verenigingsondersteuningsbeleid.

Naar aanleiding van de conclusies doet de rekenkamercommissie de volgende aanbevelingen:

Aanbevelingen

Aanbeveling 1:

Geef aan welke acties ondernomen worden om de doelstellingen te bereiken en koppel de voortgang jaarlijks terug aan de raad.

In de sportnota staan heldere doelstellingen geformuleerd die de gemeente Zoetermeer met haar sportbeleid wil bereiken. Het wordt echter niet goed duidelijk welke middelen men specifiek per doelstelling in wil zetten. Door expliciet aan te geven welke middelen men per doelstelling in wil zetten, kan ook beter gemonitord worden of de ingezette middelen het gewenste effect hebben en kan anders tijdig bijgestuurd worden. Hierbij is het van belang om in ieder geval jaarlijks de bezettingsgraad van de accommodaties, de kosten-baten analyse en de dekkingpercentages in beeld te brengen. Tevens zouden deze gegevens doorvertaald moeten worden naar de kosten per inwoner en per sporter.

Aanbeveling 2:

Bied verenigingsondersteuning actief aan vanuit de geformuleerde doelstellingen en toets ontvangen aanvragen van verenigingen aan deze doelstellingen .

Wanneer duidelijk geformuleerd is welke middelen ingezet worden om de doelen te bereiken kan vanuit die doelen actief verenigingsondersteuningsbeleid plaatsvinden. Aanvragen van verenigingen kunnen dan ook getoetst worden op de mate waarin ze bijdragen aan de doelstellingen.

Aanbeveling 3:

Beschrijf het accommodatiebeleid.

De grootste bijdrage die de gemeente Zoetermeer levert aan de ondersteuning van verenigingen is die via het accommodatiebeleid. Het is echter niet uit de doelstellingen van het sportbeleid terug te vinden wat de afwegingen zijn bij het accommodatiesbeleid. Omschrijf deze afwegingen expliciet, zodat inzichtelijk is wat de afwegingen zijn die Zoetermeer hanteert.

Bestuurlijke reactie

gemeente

Zoetermeer

> Retouradres Postbus 15, 2700 AA Zoetermeer

Rekenkamercommissie
Postbus 15
2700 AA ZOETERMEER

Bezoekadres
Markt 10
2711 CZ Zoetermeer

Postadres
Postbus 15
2700 AA Zoetermeer

Telefoon 14 079
www.zoetermeer.nl

Datum
1 oktober 2013

Uw kenmerk

Ons kenmerk
U/WZ/BLD/2013/10920

Bijlage

Onderwerp: Bestuurlijke reactie op rapport 'Ondersteuning van verenigingssport in Zoetermeer'

Geachte rekenkamercommissie,

Naar aanleiding van uw brief d.d. 23 september 2013 treft u hierbij de bestuurlijke reactie op het onderzoek 'Ondersteuning van verenigingssport in Zoetermeer'. Na een algemene reactie reageert het college op de door de rekenkamer gestelde conclusies en aanbevelingen. In deze reactie wordt waar mogelijk ook ingegaan op de door de rekenkamer gemaakte kanttekeningen.

Algemene reactie

Het college waardeert de conclusies en aanbevelingen van de rekenkamercommissie voor wat betreft het onderwerp verenigingssport. Het college deelt grotendeels de opvattingen van de rekenkamer. U stelt terecht dat de keuze om de ene sport wel te ondersteunen en de andere niet historisch is gegroeid. We hebben het gevoel dat er een logisch verband bestaat tussen de beleidsinstrumenten die we inzetten en de realisatie van onze doelstellingen. We kunnen echter niet altijd goed meten in hoeverre deze bijdragen aan het doel dat we voor ogen hebben. Aan de andere kant is telkens de afweging hoever onze analyse moet gaan en hoe intensief we effecten willen meten ten opzichte van het budget waarover we beschikken. Dat is een kosten-batenafweging.

De gemeente vindt sport en bewegen belangrijk vanwege de volgende doelen: Gezondheid, Participatie van de inwoners in het kader van sociale cohesie en Promotie van de stad. Om deze doelen te bereiken levert de gemeente belangrijke bijdragen, maar is er ook veel particulier initiatief en laten we veel aan de markt over. De gemeente stuurt met name op het maatschappelijk functioneren van de wijken en accommodeert initiatieven die niet kostendekkend kunnen worden gerealiseerd. Daarnaast legt de gemeente ook accommodaties aan in het openbaar gebied, die openbaar toegankelijk zijn en die door de gemeente worden onderhouden. Deze worden in het onderzoek niet genoemd. In een analyse van het totale sportbeleid zouden ook particuliere initiatieven en sport in de openbare ruimte breder betrokken moeten worden. De toerekening van kosten aan individuele sporten en aan ongeorganiseerde sportbeoefening vereist aanvullend onderzoek.

Het rapport doet suggesties om de effecten van beleid nog beter te kunnen monitoren. We zijn overtuigd van de meerwaarde van sport en goed zicht op de effectiviteit is van belang voor de sturing. Zo willen we verenigingen stimuleren en/of belonen voor hun maatschappelijke inbreng, zoals voor het binnenhalen van doelgroepen als ouderen, chronisch zieken en mensen met een beperking. Sommige verenigingen worden weliswaar gesubsidieerd in de accommodatiesfeer, maar dat is een indirecte

C.c. : M.J. Toonstra K.M. van Drimmelen

Archiefexemplaar

Pagina 1 van 4

vorm van subsidiëren. De gemeente wil sport niet zozeer zien als zelfstandig doel, maar steeds meer als middel om de geschetste maatschappelijke doelstellingen te realiseren. Tegen de achtergrond van deze doelen willen we sport als middel op effectiviteit kunnen beoordelen. Vanwege die tendens zullen we in toenemende mate effect- en prestatieindicatoren opnemen die sport beoordelen in het perspectief van de verschillende doelen.

Gezien de opmerkingen van de rekenkamer over de ondersteuning van verenigingssport, de ontwikkelingen rondom de decentralisatie in het Sociaal Domein en de veranderingen in de financiële situatie waarin de gemeente Zoetermeer zich bevindt, zal in 2014 een onderzoek plaatsvinden naar de kostendekkendheid voor binnen- en buitensportaccommodaties en vindt mogelijk een herijking plaats van het sportaccommodatiebeleid. Gedacht wordt om de subsidiering van sport niet langer via het accommodatiebeleid te laten plaatsvinden, maar via een meer transparant model. De kadernota sport en bewegen loopt weliswaar tot 2016, maar we zullen het moment van de afweging van nieuwe keuzes rondom de verenigingssport proberen naar voren te halen. We gaan voor meerdere onderwerpen een beleidskader vaststellen onder de noemer Vrije Tijd. Daarin is naast sport ook aandacht voor kunst en cultuur, natuur- en milieu-educatie, evenementenbeleid en citymarketing. We zullen proberen een subsidiestelsel te ontwikkelen waarbij duidelijk wordt wat bepaalde ondersteuning aan instellingen bijdraagt aan de doelen die we met elkaar afspreken. Voor deze nieuwe kadernota Vrije Tijd zal het college in 2014 een uitgangspuntennotitie presenteren. We zullen bij het ontwikkelen van dit nieuwe beleid de aanbevelingen van de rekenkamer meenemen.

Reactie op conclusies

Conclusie 1: De verenigingen en sportaccommodaties worden niet expliciet genoemd als middel om de sportparticipatie te verhogen

Dat klopt! In de kadernota sport en bewegen is er destijds voor gekozen het sportbeleid te presenteren in vijf thema's. Per thema staan de doelstellingen genoemd, vervolgens wat daarvoor wordt gedaan en de actiepunten die daarbij horen. Daarbij vormt thema 1 inderdaad de hoofddoelstelling van het sportbeleid en zijn de andere thema's, zoals u terecht opmerkt, nevenschikkend. Zij staan in dienst van deze hoofddoelstelling. Wij zullen de input van de rekenkamer meenemen in de nieuwe kadernota Vrije Tijd.

Conclusie 2: Het verenigingsondersteuningsbeleid wordt vraaggericht vormgegeven

Dat klopt! Het is een bewuste keuze van het college om dat zo te doen. Het college vindt inderdaad dat verenigingen een eigen verantwoordelijkheid hebben. Hoe verenigingen sport aanbieden aan leden of aan andere gebruikers in de wijk is niet aan ons. Het staat verenigingen vrij zich te ontwikkelen tot brede maatschappelijk betrokken organisaties, waarbij zij de hulp kunnen inroepen van onder andere combinatiefunctionarissen, mee kunnen doen aan wijk sportactiviteiten en verenigingsondersteuning op maat ontvangen. Er zijn ook verenigingen die zich bezig houden met hun kerntaak: het aanbieden van sport voor de eigen leden. De gemeente Zoetermeer stelt wat dat betreft geen voorwaarden en kan verenigingen alleen stimuleren een bepaalde richting op te gaan. Steeds meer taken aan de markt overlaten en op die wijze samen met partners in het veld het maatschappelijk functioneren in de wijken bevorderen, heeft de komende jaren de voorkeur. De ondersteuning van verenigingssport in Zoetermeer loopt in deze ontwikkelingen mee.

De conclusie dat de gemeente in deze weinig doortastend optreedt deelt het college niet. De gemeente stuurt door verenigingen uit te nodigen in platformbijeenkomsten. Wij stimuleren de verenigingen op deze wijze mee te denken over bepaalde onderwerpen: Special Heroes, aangepast sporten voor ouderen, topsportbeleid en talentontwikkeling etc. Het is vervolgens aan verenigingen en

gemeente

Zoetermeer

aan andere particuliere initiatiefnemers zelf hoe zij de aangereikte thema's oppakken. De clubs kennen het sportloket, waarbij informatie te vinden is over de diverse regelingen. Ook is er regelmatig een sportcafé waar verenigingen kennis kunnen nemen van de ondersteuningsmogelijkheden die de gemeente biedt. Het initiatief om gebruik te maken van allerlei door de gemeente in het leven geroepen regelingen en voorzieningen ligt bij de verenigingen zelf.

Conclusie 3: Doelstellingen en beleidsinstrumenten

Het college deelt de conclusie dat doelstellingen en ingezette beleidsinstrumenten geen directe relatie met elkaar lijken te hebben. Uit de huidige sportnota wordt onvoldoende duidelijk hoe de doelstellingen om de sportdeelname te bevorderen moeten worden bereikt. Dat komt doordat de doelstellingen gelieerd zijn aan een bepaald thema en niet direct een verband hebben met de hoofddoelstelling in thema 1, het verhogen van de sportdeelname. In de nieuwe collegeperiode zal de relatie tussen de doelstellingen en beleidsinstrumenten beter tot zijn recht komen in een nieuwe kadernota Vrije Tijd.

Conclusie 4: Aanleg accommodaties en verschillen dekkingspercentages

Sommige sporten dragen inderdaad een veel groter deel van de accommodatiekosten dan andere sporten. Zoals u zelf constateert is dat vaak historisch gegroeid en is dat het resultaat van onofficiële benchmarking en inschattingen van wat maatschappelijk aanvaardbaar is. In het kader van de nieuwe nota Vrije Tijd zullen we onderzoeken in hoeverre we dit beleid willen continueren of heel anders gaan insteken.

Op de keuzes waarom sommige accommodaties en andere niet door de gemeente worden aangelegd wordt ingegaan in het Beleidskader Buitensport, jaar 2005, raadsbesluit 040518 en in de uitwerkingsnotitie binnen- en buitensport uit 2010, collegebesluit 100745.

Conclusie 5: Er zijn grote verschillen in de gemeentelijke ondersteuning van verschillende sporten

Inderdaad ontvangen teamsporten in de openlucht meer indirecte subsidie dan andere sporten. De gemeente ondersteunt sportverenigingen wat dat betreft naar behoefte. Daarbij speelt ook nog dat door het onderwijsgebruik in de binnensportaccommodaties daar een grotere gebruiksduur is en er voor een groot deel dekking is gegarandeerd. Daardoor zijn de kosten van de binnensportaccommodaties lager dan de kosten van de buitensportaccommodaties. Zie ook de reactie hierboven op conclusie 4.

Conclusie 6: De kosten voor de niet commercieel geëxploiteerde sporten zijn voor de deelnemers enigszins vergelijkbaar door de wijze waarop de gemeente de verenigingsondersteuning vorm geeft

Dat klopt! Verenigingen die accommodatie huren bij een commerciële verhuurder betalen meer huur dan een vereniging die gebruik kan maken van een gemeentelijke sportaccommodatie en zullen dat moeten doorberekenen in de contributiebijdrage. Wat dat betreft hebben verenigingen die bij de gemeente accommodatie huren een voordeel. Onderzocht zal worden of het mogelijk is de diverse sporten meer gelijkwaardig te ondersteunen. De herijking van het accommodatiebeleid zal worden meegenomen bij het formuleren van nieuw beleid in de nieuwe kadernota Vrije Tijd.

Reactie op aanbevelingen

Prima aanbevelingen. We zullen uw aanbevelingen meenemen bij het formuleren van nieuw beleid, waarbij onder andere het sportaccommodatiebeleid onder de loep wordt genomen.

U stelt dat de gemeente jaarlijks zou moeten rapporteren over de stand van zaken met betrekking tot de doelstellingen van thema 3. De raad heeft besloten om de kadernota sport en bewegen twee jaarlijks te evalueren. Ook bij nieuw vast te stellen beleid vindt het college de frequentie van evaluatie van beleid elke twee jaar voldoende.

Hoogachtend,

Burgemeester en wethouders van Zoetermeer
de secretaris,

de burgemeester, 1050

drs. H.M.M. Koek

Ch.B. Aptroot